

OSMANLI HUKUKÇULARI GÖZÜNDEN
TABİİYET HUKUKU

Nazîf Surûrî
Örikağasızâde Hasan Sırrı
Yusuf Ziya
Osman Affan
Sarkis Karakoç
Abdurrahman Adil
Yeni Osmanlılar Cemiyeti

Editör

Doç.Dr. Ahmet KILINÇ

Ankara
Mart 2021

**OSMANLI HUKUKÇULARI GÖZÜNDEN
TABİİYET HUKUKU**

Editör

Doç.Dr. Ahmet KILINÇ

Transliterasyon Yapanlar

Abdullah Vefa KARATAŞ

Semra Betül DOĞANGÜZEL

Betül ARGUNHAN

Betül KAYAR

Harun KARAKAYA

Merve Nur ÖZTÜRK

Alpaslan BALCI

**Ankara
Mart 2021**

OSMANLI HUKUKÇULARI GÖZÜNDEN
TABİİYET HUKUKU

Adalet Bakanlığı Yayınları: 7

Hukuk Birikimleri Serisi: 5

Baskıya Hazırlık ve Tasarım	Adalet Bakanlığı Eğitim Dairesi Başkanlığı
Adres	Emniyet Mahallesi, Mevlana Bulvarı No:36 Kat: 13 - 14 - 15 – 16 Yenimahalle / ANKARA
Telefon	0 (312) 204 11 29
Elektronik İletişim	edb@adalet.gov.tr www.edb.adalet.gov.tr
Baskı ve Cilt:	

Tüm hakkı saklıdır. İzinsiz kopyalanamaz ve çoğaltılamaz. Kaynak belirtmek suretiyle alıntı yapılabilir.

İÇİNDEKİLER

KISALTMALAR.....	13
TAKDİM.....	15
A. TRANSLİTERASYONDA İZLENEN YÖNTEM	15
B. ESERLERİN SEÇİLME GEREKÇESİ	17
C. ÇALIŞMALARIN ÖZETİ.....	19
1. Nazîf Surûrî'nin “Şerh-i Kanun-i Tabiiyet” Adlı Kitabının Özeti	19
2. Hasan Sırrı Bey'in “Tabiiyet Hakkında Bazı Mütâlaât ve Kanun-i Osmânî” Başlıklı Makale Serisinin Özeti.....	29
3. Hürriyet Gazetesinde Yayımlanan “Tabiiyet-i Osmâniyye” Adlı Makalenin Özeti	32
4. Yusuf Ziya Bey'in “İmtiyâzât-ı Ecnebiye ve Mesele-i Tabiiyet” Adlı Makalesinin Özeti.....	35
5. Osman Affan Bey'in “Tabiiyet” Adlı Makale Serisinin Özeti	38
6. Sarkis Karakoç Bey'in “Tabiiyet Kanunu ve Tabiiyet Kalemî Harç Tarifesi” Adlı Eserinin Özeti	45
7. Abdurrahman Adil Bey'in “Mübadiller ve Tabiiyet Meselesi: Memalik-i Ecnebiyede İkamet Eden ve Mübadil Sayılan Türkler, Türk Konsoloslarınca Vatandaş Tanınacaklar” Makalesinin Özeti.....	48
Ç. GENEL DEĞERLENDİRME VE TEŞEKKÜR.....	49

I. ŞERH-İ KANUN-İ TABİİYET

Yazar: Nazîf SURÛRÎ

Transliterasyon Yapanlar: Harun KARAKAYA, Abdullah Vefa
KARATAŞ, Betül ARGUNHAN, Betül KAYAR, Semra Betül
DOĞANGÜZEL, Merve Nur ÖZTÜRK.....

TABİİYET KANUNNAME-İ HÜMAYUNU	59
(Birinci Madde).....	59
Şerh.....	59
(İkinci Madde).....	60
Şerh.....	61
(Üçüncü Madde)	63
Şerh.....	64
Harçlar	65
Kuruş	65

(Dördüncü Madde).....	65
Şerh	65
(Beşinci Madde).....	66
Şerh	67
(Altıncı Madde).....	68
Şerh	68
Arazi Kanunu'ndan.....	70
(Yedinci Madde).....	70
Şerh	70
Tezkire-i Sâmîye	72
(Sekizinci Madde).....	74
Şerh	74
(Dokuzuncu Madde).....	76
Şerh	76
Bazı Hükümetlerce Usul-i Tabiiyet.....	82

II. TABİİYET HAKKINDA BAZI MÛTÂLAÂT VE KANUN-İ OSMÂNÎ

Yazar: Örikağasızâde Hasan Sırrı Transliterasyon Yapan: Harun KARAKAYA.....	87
Tabiiyet Hakkında Bazı Mûtâla'ât ve Kanun-i Osmânî Onuncu Nûshadan Mâ'ba'd:.....	93

III. TABİİYET-İ OSMÂNİYYE

Yazar: Yeni Osmanlılar Cemiyeti [Namık Kemal (?)] Transliterasyon Yapanlar: Alpaslan BALCI, Semra Betül DOĞANGÜZEL	99
--	----

IV. İMTİYÂZÂT-I ECNEBİYE VE MESELE-İ TABİİYET, KISM-I GAYR-I RESMÎ

Yazar: Yusuf Ziya Transliterasyon Yapanlar: Alpaslan BALCI, Semra Betül DOĞANGÜZEL	105
--	-----

V. TABİİYET

Yazar: Osman Affan Transliterasyon Yapanlar: Betül ARGUNHAN, Merve Nur ÖZTÜRK.....	117
Tabiiyetin Tarifi-Ehemmiyeti.....	117
Tabiiyet-i Asliyye: Tabiiyet-i Ebeveyn - Mahall-i Veladet ve İkamet - Kavânîn-i Ecnebiye Ahkâmı.....	120
Alelade Tefviz-i Tabiiyet: Şeraiti - Ahkâmı - Kavânîn-i Ecnebiye.....	124
Tabiiyet Mesâilinden Mâ'ba'd: Fevkalade Tefviz-i Tabiiyet - Mühtediler - Ahkâm-i Uhûd - Hüküm-ü Kanun.....	127
Tabiiyet-i Osmâniyye'nin Bihakkın Talebi -Şeraiti- Hükümü.....	130
Tabiiyet Mesâilinden Mâ-ba'd: İlhak-ı Memalik İlhakın Hükümü - Tabiiyet-i Asliyyenin Muhafazası - Hüküm-ü İlhakın Derece-i Şumulü.....	135
İzdivaç: Ecnebi ile İzdivaç Eden Kadınlar - Tebdil-i Tabiiyet - Hüküm-ü Memnuyyet - İrs ve İntikal.....	140
Terk-i Tabiiyet: Tabiiyet Mesâilinden Mâ-ba'd: Terk-i Tabiiyetin Şeraiti - Mahmiyet-i Ecnebiye Tarihçesi - Kavânîn-i Ecnebiye Ahkâmı.....	145
Tabiiyet Mesâilinden Mâ-ba'd Ve Son: Bilâ-Me'zûniyyet, Terk-i Tabiiyet.....	153

VI. TABİİYET KANUNU VE TABİİYET KALEMİ HARÇ TARİFESİ

Yazar: Sarkis KARAKOÇ Transliterasyon Yapanlar: Betül KAYAR, Abdullah Vefa KARATAŞ.....	159
TABİİYET KANUNU.....	163
Mukaddime.....	163
TABİİYET-İ OSMÂNİYYE KANUNNAMESİ.....	164
Madde 1.....	164
Madde 2.....	164
Madde 3.....	166
Madde 4.....	166
Madde 5.....	166
Madde 6.....	167
Madde 7.....	169
Madde 8.....	171

Madde 9.....	172
7 Şevval 1285 Tarihli Tabiiyet-i Osmâniyye Kanunnamesi'ne Müzeyyel Mevâd Hakkında İrade-i Seniyye.....	173
Meclis-i Mahsus-ı Vükelâ Mazbatası	173
İhtar.....	175
7 Şevval 1285 Tarihli Tabiiyet-i Osmâniyye Kanunu'nun 6'ncı Maddesine Müzeyyel 3 Nisan 1333 Tarihli Fıkarât-ı Kanuniyye'nin Suver-i Tatbikiyyesi Hakkında Talimatname.....	176
Bilâ-Me'zûniyyet Tabiiyet-i Osmâniyye'yi Terk Edenler Hakkında İttihaz Edilen Usule Dair Sefaret-i Ecnebiyeye Gönderilen Müzekkere.	181
1285 Tarihli Tabiiyet Kanunnamesi'ni Mufessir Emirname-i Sâmî	183
Ecnebi ile İzdivaç Eden Osmanlı Kadınların Ruhsat-ı Resmiyye İstihsâline Mecbur Olmaksızın Zevçlerinin Mensup Oldukları Devlet Tebaasından Addolunacakları ve Tebaa-ı Osmâniyye'den Bir Şahsın Vefatında Tebaa-ı Ecnebiyeden Olan Evlat ve Akrabasının Hakk-I İntikal Ve Veraseti Olamayacağı Hakkında Tahrirat-ı Adliye	186
Tebdil-i Tabiiyet Etmek İsteyenlere Verilecek Me'zûniyyetin Fi Mâ'ba'd Memalik-i Şâhâne'ye Avdet Etmemek Şartıyla İtâsı Hakkında Şûrâ-yı Devlet Kararı.....	188
Ecnebi ile İzdivaç Eden Osmanlı Kadınların Usulü Dairesinde Resmen Tebdil-i Tabiiyet Etmemiş Addolunacakları ve Bunların Vefatı Halinde Osmanlı Veresesinin Şer'an Hukuk-i İrsiyyeden Mahrumiyetleri Hakkında Tahrirat-ı Adliye	190
Tebaa-ı Osmâniyye'den Olup Tabiiyet Kanunu'nun Neşrinden Sonra Ecnebi ile İzdivaç Eden Kadınların Vefatında Ecnebi Olan Veresesinin Hukuk-i İrsiyyesi ve O Bapta Konsolatolarından Verilecek İlmühaberlerin İtibarı Hakkında İrade-i Seniyyeyi Mübelliğ Tahrirat-ı Meşihat Penâhî	191
Bilâ-Me'zûniyyet Tebdil-i Tabiiyet Etmelerinden Dolayı Tabiiyetleri Iskat Edilenlerin Emval ve Emlaki Hakkında Olunacak Muameleye Dair Tahrirat-ı Umumiyye-i Adliye	194
Tabiiyete Dair Düvel-i Ecnebiye ile Münakid Muahedat.....	195
TABİİYET KALEMİ HARÇ TARİFESİ.....	197
Mukaddime.....	197
Umur-ı Hukukiyye-i Muhtelite	201
Umur-ı Hukukiyye-i Muhtelite Kalemince Tasdik Olunacak Evraka 40 Kuruşluk Yerine 50 Kuruşluk Harç Tasdik Pulu İlsâkı Hakkında İrade-i Seniyye	201

Umur-ı Hukukiyye-i Muhtelite İdaresince İcra Olunan Tasdik Muamelatına Tevfikan Kaleme Alınıp Vilâyâta da Teşmil Olunan Tarifname.....	202
Umur-ı Hukukiyye Harçları Tarifesi.....	205

VII. MEMALİK-İ ECNEBİYEDE İKAMET EDEN VE MÜBADİL SAYILAN TÜRKLER, TÜRK KONSOLOSLARINCA VATANDAŞ TANINACAKLAR

Yazar: Abdurrahman Adil Transliterasyon Yapanlar: Semra Betül DOĞANGÜZEL, Alpaslan BALCI.....	207
---	-----

VIII. EKLER..... 210

A. YAZARLAR	211
1. ALİ NAZİF SURŪRÎ.....	213
2. ÖRİKAĞASIZÂDE HASAN SIRRI BEY	215
3. YUSUF ZİYA BEY (ÖZER).....	217
4. OSMAN AFFAN BEY	219
5. SARKİS KARAKOÇ.....	221
6. ABDURRAHMAN ÂDİL (EREN).....	223
B. ESERLERİN YAYINLANDIĞI DERGİLER.....	225
1. İSTİŞARE DERGİSİ	225
2. HÜRRİYET GAZETESİ.....	226
3. CERİDE-İ ADLİYE DERGİSİ.....	228
4. MUHAMAT DERGİSİ.....	229
5. HÂDİSÂT-I HUKŪKİYYE VE TÂRİHİYYE DERGİSİ.....	230
C. LUGAT	232

IX. SEÇİLMİŞ KAYNAKÇA.....267

KISALTMALAR

BEO	: Bâbıâli Evrak Odası
bkz.	: bakınız
C.	: Cilt
C. M.	: Ceride-i Mehâkim
COA	: Cumhurbaşkanlığı Osmanlı Arşivi
Ç.N.	: Çeviren Notu
DH.ŞD.SAİD.	: Dahiliye Nezareti Şûrâ-yı Devlet Sicill-i Ahval İdaresi
e.t.:	: erişim tarihi
H.	: Hicri
MF.MKT.	: Maarif Nezareti Mektubi Kalemî
s.	: sayfa
S.	: Sayı
ŞD.	: Şûrâ-yı Devlet
ŞD.SAİD	: Şûrâ-yı Devlet Sicill-i Ahval İdaresi
TDVİA	: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi
TFRI..AS..	: Rumeli Müfettişliği Jandarma Müşiriyet ve Kumandanlık Evrakı
y.	: yıl
ZB.	: Zabtiye Nezareti

TAKDİM

Bu çalışma, Osmanlı dönemi hukukçularının tabiiyet hukuku hakkında kaleme aldıkları Osmanlıca eserlerin latin harflerine açıklamalı olarak aktarılmasından ibarettir. Osmanlı hukukunda tabiiyet kavramı, klasik dönemde şer'i hukukun yanı sıra yabancı devletlere çeşitli amaçlarla tanınan kapitülasyonlar kapsamında düzenlenmiş; Tanzimat sonrasında ise modern bir içeriğe kavuşmuştur. Bu dönemin başından itibaren çeşitli temel belgelerde kendine ilkesel düzeyde yer bulan vatandaşlık meselesi, ilk defa 1869 senesinde müstakil bir kanunla düzenlenmiştir.

Bu çalışma için Osmanlı hukuk yazınında vatandaşlık hususuna temas eden eserler taranmıştır. Neticede Nazif Surûri'nin "Şerh-i Kanun-i Tabiiyet" kitabı, Hasan Sırrı Bey'in "Tabiiyet Hakkında Bazı Mütâlaât ve Kanun-i Osmâni" başlıklı makalesi, "Tabiiyet-i Osmâniyye" adlı, Hürriyet gazetesinde yayınlanan makale, Yusuf Ziya Bey'in "İmtiyâzât-ı Ecnebiye ve Mesele-i Tabiiyet" adlı makalesi, Osman Affan Bey'in "Tabiiyet" adlı makale serisi, Sarkis Karakoç'un "Tabiiyet Kanunu ve Tabiiyet Kalemi Harç Tarifesi" kitabı ve Abdurrahman Adil Bey'in "Mübadiller ve Tabiiyet Meselesi Memalik-i Ecnebiyede İkamet Eden ve Mübadil Sayılan Türkler, Türk Konsoloslarınca Vatandaş Tanınacaklar" makalesi bu çalışmaya konu olmuştur. Çalışmada yer alan eserler, bahsi geçen 1869 tarihli Tabiiyet-i Osmâniyye Kanunu'nu odak noktası olarak belirlemişlerdir. Anılan eserler aşağıda izah ettiğimiz gerekçelerle tercih edilmiş ve yine aşağıda belirtilen yöntem ile latinize edilmiştir.

Eldeki kitaptan beklenen faydanın mümkün olduğunca yüksek tutulabilmesi için tercüme yapılırken izlenen yöntem, eserlerin seçilme gerekçesi ve eserlerin özetleri hakkında bilgi vermenin yararlı olacağı düşünülmektedir.

A. TRANSLİTERASYONDA İZLENEN YÖNTEM

Eserlerde kullanılan dil her ne kadar Türkçe olsa da, eski harfler ile yazılmasından ötürü çağımız insanların büyük bir kısmı tarafından anlaşılammaktadır. Bu eserler günümüz harflerine çevrilirken, Türk Tarih Kurumunun Mart 2020 tarihinde internet sitesinde duyurmuş olduğu (hali hazırda da

ufak değişikliklerle yerini koruyan) “Çeviriyazı Metinlerde Uyulacak Esaslar”ı içeren yayın ilkelerinden¹ istifade edilmiştir. Bu bağlamda işbu eser, “transliterasyon”; başka bir ifade ile hafifletilmiş transkripsiyon çalışmasıdır.

Eserlerin orijinal sayfaları, metin içerisinde köşeli parantez [ ] içerisinde verilmiştir. Bununla birlikte, büyük-küçük harf tercihi hususunda günümüz yazım kuralları esas alınmış; noktalama işaretleri orijinal metinde olmasa dahi mevzunun daha iyi anlaşılabilmesi için çalışmada kullanılmıştır. Metnin orijinalinde görülen basım hatası, yazım yanlış ya da unutulmuş harf gibi eksik veya hatalı durumlar ve metnin orijinalinde olmayıp konunun daha iyi anlaşılabilmesi için transliterasyon yapanlarca eklenen bilgiler, Ç.N. (Çeviren Notu) ile dipnotta izah edilmeye çalışılmıştır. Çalışmaların orijinal hallerinde bulunan dipnotlar ise orijinal hallerine sadık kalınarak eklenmiştir. Okunmasından emin olunamayan kelimelerin yanına soru işareti konmuştur.

Türk Tarih Kurumunun anılan ilkeleri, çalışmada esas alınmakla birlikte; yer yer farklı tercihlerde de bulunulmuştur. Bu bağlamda günümüzde kullanılan ve Türk Dil Kurumu sözlüklerinde yer alan kelimeler, günümüzde yazıldığı şekliyle çalışmaya aktarılmıştır. Örneğin çalışmada “tâbiyyet” değil “tabiiyet”; “kânûn” değil “kanun” kavramları tercih edilmiştir. Bununla birlikte kelimelerin günlük-akademik dilimizde yaşayıp yaşamadığı da önemsenmiştir. Bu kapsamda “merbût”, “istid’â”, “isti’mâl”, “müdde’â”, “alakâ-i sînâat”, “ta’dâd” gibi kavramlar, Türk Dil Kurumu sözlüklerinde olsa dahi çok sık kullanılmadıklarından dolayı okuyucuların birçoğunun bu kelimelerin anlamlarını bilmeyeceği düşünülmüştür. Bu nedenle de okuyucunun söz konusu kavramlar için sözlüğe bakma ihtiyacı duyacağı kanaatine varılmıştır. Anılan kelimeler ve benzerleri, olması gerektiği gibi, başka bir ifade ile sadeleştirmeden metne aktarılmıştır. Bunun dışında “hâvi”, “sâkin” gibi kelimeler de ses ve anlam bakımından daha doğru olduğunu düşündüğümüz şapkalı halleriyle, olduğu gibi çevrilmiştir.

Bilindiği üzere, dil yaşayan bir olgudur; buna bağlı olarak aynı dil içerisinde eskiden mevcut olan terim ve/veya kavramlar günümüzde kullanılmıyorsa bunlar

¹ (<https://www.ttk.gov.tr/esermakalesurecleri/eser-makale-basvuru-ve-yayin-surecleri/>, Çevrimiçi e.t.: Mart 2020.)

anlamlandırılmayabilirler. Öte yandan, transliterasyonu yapılan eserler, Türk Hukuk Tarihine mal olmuş, artık bu ilmin perspektifinden de değerlendirilmesi gereken çalışmalardır. Bu nedenlerle, çalışmanın daha verimli olabilmesi açısından çalışmaya dört temel özellik eklenmiştir. Bunlardan ilki, her çalışmanın kısa özeti, kısa tahlillerle de olsa, takdim kısmında verilmiştir. Özetlerde, eserin hangi konulardan bahsettiğine, dikkat çekici ve can alıcı noktalarına değinilmiştir. Çalışmayı diğer çevirilerden ayıran ikinci özellik, müelliflerin kısa özgeçmişleri ve yayımlanan dergilerin özet bilgilerinin verilmesidir. Böylece bir yandan eserlerin müellifleri ve yayımlandıkları dergiler hakkında farkındalık oluşturulacak, öte yandan eseri kaleme alan kişi hakkında sahip olunan genel bilgi ile eser daha iyi anlaşılacaktır. Üçüncü olarak, tercümesi yapılan eserlerde zikredilen emirname, tahrir, uluslararası sözleşme gibi mevzuat hükümleri hakkında sarıh bir şekilde dipnotta bilgi verilmiştir. Bu sayede, ilgili eserlerin değindiği ancak nispeten eksik bıraktığı boşluklar doldurulmaya çalışılmıştır. Son olarak da çalışmanın son kısmına lügat eklenmiştir. Burada sadece bu çalışmada geçen ve günümüzde kullanılmayan terimlere yer verilmiştir. Bu noktada tek tek kelimelerin anlamlarından ziyade eğer bir tamlama mevcut ise o tamlama bütün halinde lügatte yer almıştır. Ancak bu lügat sadece sözlükten ibaret değildir. Lügatte, eserlerde geçen Türk Hukuk Tarihine münhasır olan özel isimlere ve spesifik kurumlara, mümkün olduğunca monografik eserlerden istifade edilerek yer verilmiştir. Böylece konunun daha anlaşılır olabileceği düşünülmüştür.

B. ESERLERİN SEÇİLME GEREKÇESİ

Osmanlı Tabiiyet Hukuku ile ilgili öğretilerde az sayıda ancak çok kıymetli eserler mevcuttur. Cihan Osmanağaoğlu Karahasanoğlu'nun "Tanzimat Dönemi İtibarıyla Osmanlı Tabiiyyetinin (Vatandaşlığının) Gelişimi"² ve İlhan Unat'ın "Türk Vatandaşlık Hukuku (Metinler-Mahkeme Kararları)"³ isimli eserleri bu önemli çalışmalardan birkaçıdır. Bu çalışma ise Osmanlı Tabiiyet Hukukunu, ilgili dönemde muhtelif adli/bürokratik/akademik makamlarda yer alan hukukçulara anlattırması bakımından nispi bir farklılık oluşturmaktadır. Tabiiyet ile ilgili Osmanlı Devleti'nin kendi döneminde de

² Legal Yayıncılık, İstanbul, 2004.

³ Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, Sevinç Matbaası, Ankara, 1966.

muhtelif çalışmalar yapılmıştır. Tercümesi yapılan eserlerin seçilmesinde etkili olan belli başlı nedenleri izah etmek mümkündür: Bu çalışmalar, daha evvel latinize edilmemiş, dönemin hukukçularının ilmi perspektiflerini belirli bir konsept özelinde ortaya koyan ve bizatihi dönemi yaşatan eserlerdir.

Kitapta yer alan eserler, yazdıkları dönemin hukuk anlayışı ve uygulaması hakkında bizlere bilgiler aktarmaktadır. Tanzimat sonrası Osmanlı hukukunun önemli özelliklerinden olan düalist hukuk sistemi, eserlerde kendisini zaman zaman göstermektedir. Müelliflerin, konseptin veya mevzuat hükmünün İslam hukukuna uygunluğunu tartışması ve aynı zamanda başta Avrupa olmak üzere birçok ülkenin tabiiyet mevzuatını incelemeleri, dönemin hukuk anlayışını ortaya koyması açısından kıymetlidir. Öte yandan Cumhuriyetin ilanının hemen başında yayımlanan iki eser, geçiş dönemine ilişkin önemli bilgiler vermektedir. Ayrıca çalışmalar, dönemin kanun koyucusunun tabiiyet hukuku özelinde mevzuat oluşturma gayretlerini, kimi müelliflere göre ise eksikliklerini ortaya koymaktadır.

Tercüme edilen tüm eserler, tabiiyet konusunu esas almaktadır. Burada temel alınan hukuki argüman, 1869 tarihli Osmanlı Tabiiyet Kanunnamesi'dir. Gerek kanunname, gerekse kanunnameyi izah eden, eleştiren, takdir eden bu eserler, günümüz vatandaşlık hukukunun tarihsel temellerini aydınlatmada önemli bir role sahiptir. Hakikaten incelenen eserlerden, 1924 Anayasası'nın 88. maddesinde ifade edilen "Türkiye ahalisine din ve ırk farkı olmaksızın vatandaşlık itibarıyla Türk itlak olunur." ilkesinin temellerinin aslında Tanzimat ile birlikte atılmış olduğu; farklı din, kültür ve dile sahip tebaayı kapsayacak olan vatandaşlık olgusunun bu dönemde bina edilmeye başlandığı anlaşılmaktadır. Öte yandan, klasik dönemde kapitülasyonlar ile başlayan ve daha sonra uluslararası sözleşmeler ile Osmanlı zimmilerine ilişkin tesis edilen çeşitli imtiyazların tabiiyet hukuku teorisi ve mevzuatını nasıl etkilediği, bu eserler vasıtasıyla rahatlıkla anlaşılmaktadır. Özellikle "mahmilik müessesesi" hakkında yasa koyucunun izlediği politika ve hukukçuların bu politikaya bakışları, çalışmadaki eserler ile gözlemlenebilmektedir.

Kitapta yer verilen eserler, dönemin hukukçularının ilmi perspektiflerini ortaya koymaktadır. Gerek teorik

bakımdan gerek uygulama açısından yazarlar bu sahaya önemli katkılarda bulunmuşlardır. Nitekim bu yazarlardan biri olan Sarkis Karakoç, hukukun pek çok sahasına ilişkin eserler vermiş, “Külliyyat-ı Kavânîn” ve “Sicill-i Kavânîn” başta olmak üzere kıymetli kanun derlemelerine imza atmış mühim bir hukukçu-bürokrat olarak karşımıza çıkmaktadır. Bunun yanı sıra Osman Affan Bey de “Muhamat Dergisi”nde hukukun farklı sahalarında pek çok makaleye imza atmış bir avukattır. Yusuf Ziya Bey, adliye müfettişi iken; (Örikağasızâde) Hasan Sırrı Bey, devletler hukuku sahasında öncü sayılabilecek bir müderristir. Nazif Surûrî Bey ise şerhi yazdığı dönemde Şûrâ-yı Devlet üyesi olarak görev yapan, birçok ilmi çalışması olan bir hukukçudur. Bu da Osmanlı teorisyeninin ve uygulayıcısının, örnek bir saha üzerinden, hukuki meselelere nasıl baktığını, meseleyi nasıl ele aldığını ortaya koymaktadır. Bu bağlamda kimi müelliflerin takdir ettiği kanunname, bazılarınca eleştirilebilmektedir. Bazı müellifler normun nasıl yorumlanması gerektiğini izah ederken, bir kısmı ise yazdığı makaleler ile dönemin yasa koyucusuna yön gösterme gayreti içerisinde. Bu açıdan bakıldığında incelenen eserlerde, Osmanlı hukukçularının modern gelişmeleri ve başta Avrupa olmak üzere dünyanın birçok ülkesini yakından takip ettikleri, günümüzde dahi eşine az rastlanacak şekilde mukayeseli bir perspektiften konuya yaklaşabildikleri görülmektedir.

Kitapta yer alan eserlerin tercüme edilmesine neden olan bir diğer etken de bu eserlerin daha önce latinize edilmemiş; hatta bunların bir kısmına, tespit edebildiğimiz kadarıyla, günümüzde değinilmemiş olmasıdır. Bu açıdan bakıldığında tekrara düşmemek, ilmi bir adım daha öteye götürebilmek için daha önce tercümesi yapılan çalışmalara yer verilmemiştir⁴.

C. ÇALIŞMALARIN ÖZETİ

1. Nazif Surûrî'nin “Şerh-i Kanun-i Tabiiyet” Adlı Kitabının Özeti

Nazif Surûrî, Şûrâ-yı Devlet Tanzimat Dairesi üyesi iken Şerh-i Kanun-i Tabiiyet adlı eseri kaleme almıştır; sadece

⁴ Cihan Osmanağaoğlu Karahasanoğlu'nun transkripsiyonunu yaptığı Mahmud Fuad'ın “Tabiiyet” adlı eseri konsept ile ilgili önemli bir eser olarak ifade edilebilir; Derin Yayınları, İstanbul, 2006.

bu husus dahi kitabın döneminde ilgiye mazhar olmasına yeterlidir. Zira Şûrâ-yı Devlet, dönemin reformist duruşunun en önemli sembollerinden birisidir. Kitap, Hicri 12 Rebîû'l-âhır 1324 ve Rumi 22 Mayıs 1322 tarihinde (Miladi 4 Haziran 1906) Maarif Nezareti'nden alınan ruhsat ile İstanbul'da A. Asaduryan Şirket-i Mürettibiyye Matbaası'nda basılmıştır. Nazîf Surûri'nin Tabiiyet Kanunu Şerhinin elimizde bulunan nüshası, Hicri 1324 (Miladi 1906) yılında yayımlanmıştır. Vesikalar, kitaptan 1200 adet bastırıldığını ortaya koymaktadır⁵. Yine belgelerde ve kitabın takdim kısmında belirtildiği üzere, eserden elde edilecek gelirler, II. Abdülhamid döneminde kurulmuş, ilköğretim seviyesindeki bir yatılı okul olan Dârü'l-Hayr-i Âli'ye bağışlanmıştır⁶.

Şekli açıdan bakıldığında kitap, toplam 58 sayfadan müteşekkil olup, iç kapak, müellifin takdimi, kanun maddeleri ve bu maddelerin hemen ardından gelen şerhleri ve “Bazı Hükümetlerce Usul-i Tabiiyet” başlıklı bir bölümden ibarettir. Eserde önce Kanun'daki madde hükmü, ardından da o maddenin şerhi verilmiştir. Çalışma, akıcı bir dille ve çok az maddi hata ile kaleme alınmıştır. Çok az atfın yer aldığı eserde içindikiler ve kaynakça kısmı mevcut değildir.

Takdimde, “...Tabiiyet Kanunu'na ait mesâil hakkında...icra kılınan tefsirât ve tetkikat münasebetiyle çâkerlerince hissedilen lüzuma mebnî...” diyerek yazar, Şûrâ-yı Devlet Tanzimat Dairesi üyeliği sırasındaki çalışmalarında gözlemediği Tabiiyet Kanunu'nun yorumlanması ve uygulanması hususundaki ihtiyaç doğrultusunda işbu eseri kaleme aldığı ifade etmektedir.

Tabiiyet Kanunu'nun birinci maddesinde, kimlerin Osmanlı vatandaşı sayılacağına ilişkin genel bir düzenlenmeye yer verilmiştir. Madde hükmüne göre, anne ve babası ya da yalnız babası Osmanlı vatandaşı olanların Osmanlı vatandaşı kabul edileceği belirtilmiştir. Surûri birinci maddenin şerhinde, öncelikle söz konusu hükmün İslam hukukuna uygun olduğunu açıklamıştır. Böylece, söz konusu dönemde gözlemlenen düalist hukuk anlayışı ve uygulaması hususundaki tartışmalara da girilmiştir. Kanaatimizce, müellif, normun İslam hukukuna uygun olduğunu belirtmek suretiyle, hükmün yerli ve milli özelliğine temas etmektedir. Eserde yer alan bu yaklaşım, Osmanlı hukukunun bir parçası

⁵ COA., MF.MKT., 975/22, 17 Zi'l-hicce 1324 / 1 Şubat 1907.

⁶ COA., MF.MKT., 975/22, 17 Zi'l-hicce 1324 / 1 Şubat 1907.

olan örfi hukukla da ilişkilendirilebilir. Yazar açıkça belirtmemiş olsa da, madde şerhinde geçen ifadelerle, Kanunname'nin İslam hukukuna uygun bir örfi hukuk düzenlemesi olduğunu ortaya koymaktadır. Ayrıca Surûrî, farazi sorunlara cevaplar ve örnekler vererek madde hükmüne açıklamalar getirmeye çalışmıştır. Nazif Surûrî, Hicri 1285 (Miladi 1869) yılında yayımlanan emirnameye göre, Tabiiyet Kanunu'nun yürürlüğe girdiği tarihten öncesine etkisi olmadığını yani geriye yürümeyeceğini belirtmiştir. Bu nedenle Kanunu'nun yayımlandığı yıl olan 1285/1869'dan önce Osmanlı vatandaşı kabul edilenlerin bu statülerini koruyacaklarını; ebeveynlerinin yahut yalnız babalarının Osmanlı vatandaşı olması gerektiği şartının aranmayacağını ifade etmiştir. Yine bu madde kapsamında, o dönemde hem uygulamada hem de öğretilerde çokça tartışılan İranlılar ile izdivacın Osmanlı tabiiyetine etkisi hakkındaki görüşlerini beyan etmiştir.

Kanunun ikinci maddesinde ise ebeveynleri yabancı olmasına rağmen Osmanlı Devleti'nde doğan çocukların reşit olduktan sonra üç yıl içinde Osmanlı uyruğuna geçebilme haklarının olduğu hüküm altına alınmıştır. Pozitif hukukta gözlemlenen vatandaşlığın kazanılma yollarından bir tanesi olan “doğum yeri” esasının, Tanzimat dönemi Kanunnamesi'nde mevcudiyeti, dikkate değer bir husustur. Surûrî, bu esasın o dönemde ortaya çıkardığı sorunlar hakkında detaylı bilgilendirme yapmaktadır. Yazar, 1285/1869 tarihli emirnameye göre, Osmanlı elçilik ve konsolosluklarında, Osmanlı sahillerinde ve açık denizlerde dahi olsa Osmanlı gemilerinde doğan çocukların Osmanlı topraklarında tevellüt ettiklerinin kabul edileceğini ve ikinci madde hükmü içerisinde değerlendirileceklerini belirtmiştir. Reşit olma yaşı, kanun hükmü bakımından önem arz ettiği için Surûrî bu noktada Osmanlı'da ve diğer ülkelerde erginliğe ulaşma yaşını araştırmıştır. Osmanlı Devleti'nde, “Askere Alma Kanunu” ve “Yetimler ve Dullar ve Mülkiye Memurlarının İlerlemeleri ve Emekliliklerine İlişkin Nizamname ve Kararnameler”de reşit olmanın başlangıcı olarak 20 yaş gösterildiği için Surûrî de erginlik yaşının 20 olacağı görüşündedir. Ayrıca Surûrî, Fransa'dan Lüksemburg'a, Rusya'dan Finlandiya'ya hemen hemen çoğu Avrupa ülkesinde ve yine Brezilya, Kanada, Dominik, Kosta Rika, Peru, Guatemala, Meksika, Paraguay, Uruguay, Venezüella gibi çoğu Amerika ülkesinde erginlik için aranan

yaş şartını incelemiştir. Asya ve Afrika ülkelerinden ise yalnızca Çin ve İran'da reşit olma yaşının kaç olduğuna yer vermiştir. Avrupa ve Amerika ülkelerinin çoğu araştırılırken; Asya ve Afrika ülkelerinden yalnızca ikisiyle yetinilmesi de şerh açısından dikkat çekici bir özelliktir. Bu noktada, tüm dünyadan birçok ülkenin incelenmesi önemli bir detay olmakla birlikte, hukuk alanında özellikle Batı'ya odaklanıldığı söylenebilir. Bu durum, Osmanlı Devleti'nin siyasi, kültürel ve sosyal bağının batılı ülkelerle daha yoğun olması ile izah edilebilir.

Yazar, rüşt olmada esas alınacak yaşın tespiti ile ilgili "ulema-yı hukuk beyninde muhtelifün-fih bir mesele..." diyerek öğretilerdeki tartışmalara temas etmektedir. Bu bağlamda, mensup olduğu hükümetin kanunları gereğince evlenme yaşına ulaşmış ancak reşit olma yaşına ulaşmamış bir kadının, başka bir devletin vatandaşlığındaki bir kimseyle evlenmesi durumu tahlil edilmiştir. Bu noktada kocasına nispetle kadının tabiiyetinin değişip değişmeyeceği hususunun hukukçular arasında tartışmalı olduğu belirtilmiştir. Yazar, atıf yapmaksızın, bazı hukukçuların reşit olma yaşının sıhhat şartı olmasından hareketle, bu yaşın altında bir evliliğin tabiiyeti değiştirmeyeceğini öne sürdüklerini ifade etmiş, fakat aksi yönde görüşlerin çoğunlukta olduğunu aktarmıştır.

Surûri, hükümetlerin kanunlarında evlenme yaşını düzenlediklerinden bahsetmektedir. Bu bağlamda veli iznine bağlı olan ve olmayan evliliklerde yaş haddinin farklılık gösterdiğini tespit etmiştir. Ulaşılması gereken yaşın, izne bağlı evliliklerde reşit olma yaşının altında; izne bağlı olmayan evliliklerde ise çoğunlukla reşit olma sınırında olduğunu ifade etmiştir. Müellif sadece reşit olma yaşına erişmenin yeterli olmadığına, aynı zamanda reşit olma yaşına eriştikten itibaren üç sene zarfında talepte bulunulması gerektiğine değinmiştir.

Yazar, çok spesifik ve çok boyutlu vakaları izah ederek hükmün nasıl yorumlanması gerektiği ile ilgili derinlemesine bilgiler vermektedir. Mesela, bir kimsenin Osmanlı ülkesinde doğup ailesiyle beraber yahut yalnız olarak reşit olma yaşına erişinceye kadar yabancı memlekette bulunmasının vatandaşlık talebine engel bir durum teşkil etmeyeceğini söylemiştir. Fakat müellif, anılan koşulda olanların, gerek reşit olma yaşına kadar olan seneleri, gerek zikredilen üç yılı Osmanlı ülkesinde geçirmesi gerektiğini ileri süren

hukukçuların bulunduğunu -yine atıf yapmaksızın-belirtmiştir. Bununla birlikte bu durumun, Osmanlı hükümetince dikkate alınmadığını ve her halde üç sene zarfında yapılan taleplerin hükümetçe uygun görüldüğünü de kaydetmiştir. Bu verilerden yola çıkarak müellifin, teorideki tartışmaların yanı sıra uygulamaya da vakıf olduğu anlaşılmaktadır.

Bir yabancıнын, Osmanlı Devleti'nde beş sene ikamet etmesi halinde bizzat veya bi'l-vasıta Dışışleri Bakanlığına başvurusu ile Osmanlı tabiiyetini alabileceğini düzenleyen üçüncü madde de müellif tarafından detaylı bir şekilde incelenmiştir. Adi telsiki düzenleyen bu maddeye dayanarak Surürü, üç şartın mevcudiyetinden bahsetmiştir: Rüş t yaşına erişmek, aralıksız bir şekilde Osmanlı Devleti'nde beş sene ikamet etmek ve son olarak Dışışleri Bakanlığına başvuruda bulunmak. Müellif, ara ara ülkeye girip çıkanların bu haktan yararlanamayacağına, rüş t yaşının nasıl belirleneceğine ve kanunda geçen bi'l-vasıta kavramının nasıl yorumlanması gerektiğine temas etmiştir. Rüş tün iki maddedeki izahata göre değerlendirilmesi gerektiğine değ inen müellif, veli kanalıyla ya da memur vasıtasıyla yapılan başvurunun yeterli olduğu kanısındadır. Surürü, tüm şartlar gerçekleş se dahi talebin reddedilebileceğine de temas etmiştir.

Nazif Surürü, adi telsikin geç mişe veya geç mişteki eş ve çocuklara yönelik olmadığına değ inmiştir. Müellif, yeni doğ an bir çocuğun anne ve babasının çocuk ana rahmine dü štüđü anda başka bir ülkenin tabiiyetinde olmasının, çocuğun tabiiyetinin tayininde önemli bir rol oynamadığını, bir başka deyiş le bu gibi çocukların anne-babanın kazanılmış yeni tabiiyetini haiz olarak doğacaklarını ifade etmiştir. Ancak yazara göre gayrimiş ru bir ilişki neticesinde doğ an çocuk, annesi tarafından itiraf edilen babasının tabiiyetinde ve onun vârisi olacaktır. Şayet annesi, babayı itiraf etmez ve nesep meç hul kalırsa, tabiiyet anneye nispet edilerek anne hangi ülkenin tabiiyetinde ise çocuk da o aynı ülkenin tabiiyetinde kabul edilecektir.

Sonradan Osmanlı tabiiyetini kazananların, Osmanlı vatandaşının sahip olduğu tüm haklara ehil olacaklarını ifade eden yazar, İngiltere, İtalya, İspanya, Belçika ve Flemenk Devletlerinden Osmanlı tabiiyetine geçenler hakkında bazı sınırlamaların olduğuna değ inmiştir. Bu sınırlamaların başında da talepte bulunan kişilerden alınacak harçlar

gelmektedir. Bu bağlamda şerhin “Harçlar” alt başlığında, tabiiyet değiştirmek, ruhsatname almak gibi bazı meselelerde ödenecek harç miktarları kaleme alınmıştır.

Yazar, dördüncü maddenin şerhinde, Osmanlı hükümetinin, önceki maddede yazılı şartları yerine getirmemiş istisnai durumdaki yabancıları, olağan dışı bir şekilde tabiiyete kabul edebileceğini ifade etmiştir. Fevkalade telsiki düzenleyen bu madde de, müellifçe detaylı bir şekilde anlatılmıştır. Adi telsik için gereken reşit olma yaşına erişme, Osmanlı ülkesinde beş sene aralıksız ikamet ve Hariciye Nezaretine bizzat veya bi'l-vasıta müracaat gibi şartlara haiz olmayanların bile uygun görülmesi hâlinde hükümet tarafından Osmanlı tabiiyetine kabul edilebileceği aktarılmıştır.

Surûri, üçüncü maddede belirtilen şartların dördüncü madde kapsamında yok sayılabileceğine, ancak bunlardan bir tanesinin kural olarak yine de aranması gerektiğine değinmiştir. Müellif, üçüncü maddede belirtilen rüş yaşına erişimin dördüncü madde için de geçerli sayılmasını lüzumlu görmüştür. Bu noktada yabancı tebaadan daha sonra Müslüman olanların istisna hükmünde olmalarının uygun görüldüğünden bahsederek, bu kişilerin Müslüman oldukları anda tabi oldukları devlet kanunları uyarınca reşit olma yaşına erişip erişmediklerine dikkat edilmeksizin, kendilerine olağan dışı bir şekilde tabiiyet verildiğini ifade etmiştir. Müellif, bu bağlamda mühtediler ile ilgili düzenlemelere ve uluslararası sözleşmelere temas ederek tahlillerde bulunmuştur. Doğumundan sonra anne-babası yahut sadece babası Müslüman olarak Osmanlı tabiiyetini olağan dışı surette kazanmış bir çocuğun, reşit olmadan önceki asıl tabiiyetine bakılmaksızın Osmanlı sıfatını haiz olacağı bu madde kapsamında izah edilmiştir.

Şerhte Osmanlı tabiiyetinin kaybedilmesini düzenleyen beşinci madde yazar tarafından ayrıntılı bir şekilde anlatılmıştır. Buna göre Osmanlı tabiiyetinden izinli olarak yabancı tabiiyete giren şahısların tabiiyetlerini değiştirdikleri tarihten itibaren yabancı sıfatında görülerek haklarında o şekilde muamele olunacaktır; buna mukabil kişilerin izinli olmaksızın yabancı tabiiyete girmeleri hâlinde yeni tabiiyeti sanki hiç yokmuş gibi sayılacak ve eskiden olduğu gibi Osmanlı tebaasından addolunarak her konuda Osmanlı tebaası hakkındaki muamelenin aynısı icra edilecektir. Her

halde Osmanlı tebaasından bir şahsın tabiiyetini terk etmesi, mutlaka idare tarafından bir irade-i seniyye üzerine verilecek bir senede bağlı tutulmuştur.

Elinde ruhsatnamesi olmayanın tabiiyet değişikliğinin geçerli olmadığı hususuna değinen müellif, Osmanlı hükümetinin isterse bu kişileri Osmanlı tabiiyetini kaybetmiş kişiler olarak değerlendirebileceğine ve gerekli görmesi halinde bu kişilerin ülkeye girişinin engellenebileceğine değinmiştir. Bu maddeyi açıklayan emirnameye de atıfta bulunan müellif, böyle bir başvuru için “rüşt yaşına ulaşma, makul bir gerekçe ve somut ilişki” şartlarının aranması gerektiğine temas etmiştir.

Altıncı madde Osmanlı tabiiyetinin kaybedilmesini düzenlemektedir. Bu madde çıkartılmayı, yani ıskatı hüküm altına almaktadır. Altıncı madde ve şerhinde, Osmanlı Devleti tarafından kendisine izin verilmeksizin yabancı bir devletin sınırları içinde tabiiyet değiştiren veya yabancı bir devletin askeri hizmetine giren şahıslara ilişkin olarak, Osmanlı Devleti'nin bu kişileri isterse tabiiyetinden çıkartabileceği ve bu halde ilgili kişilerin Osmanlı Devleti'ne dönüşten men edileceği ifade edilmiştir. Buna göre; tabiiyet değişikliği için usulünce izin alınmasının ve izin konusunda padişahın iradesini gösterir bir senedin çıkartılmasının gerekli olduğu, izinsiz ve senetsiz tabiiyet değişiminin muteber olmadığı, izinsiz tabiiyet değişimi halinde tabiiyetten ıskatın ve geri dönüşten men edilmenin söz konusu olacağından bahsedilmektedir. Yine Osmanlı Devleti'nden izinsiz olarak yabancı bir devletin askeri hizmetine girilmesinin de tabiiyetin ıskatı ve Osmanlı'ya dönüşten mahrumiyeti gerektireceği; bu kişilerin, şartları oluşması halinde, Ceza Kanunu'na göre cezalandırılabilirliği beyan edilmiştir. Ayrıca Osmanlı tabiiyetinden ıskat olunan kişiler hakkında, “Ecânibin İstimlaki Kanunu'nun Birinci Maddesinden İstisna Tutulan Eşhasın Emlak ve Arazisine Mahsus 21 Şubat 1298 Tarihli Kanun”un kalan hükümlerinin uygulanacağı da ifade edilmiş ve bu hükümler şerhe eklenerek detaylı değerlendirmeler yapılmıştır. Yine Arazi Kanunnamesi'nin konuyla ilgili yüz onuncu maddesi şerhe eklenmiştir. Bu maddeler, Kanunname'nin hazırlanmasına sebep olan hukuki ve siyasi gelişmeleri göstermesi açısından kıymetlidir.

Yedinci maddede, Osmanlı Devleti tebaasından iken bir yabancı ile tezevvüç eden kadının, eşinin vefatından sonra üç

sene içinde talepte bulunursa asli tabiiyetine dönebileceğine dair hüküm yer almaktadır. Müellif, Osmanlı kadınlarının kural olarak yabancı ile evlenmelerinin yasak olduğuna değinmiştir. Bununla birlikte müellif, karının, kocanın tabiiyetinde sayılacağı kuralını kabul eden çok sayıda devletin olduğuna değinmiş; söz konusu maddenin de bu durumda olanlar için getirildiği şekilde bir yorumda bulunmuştur. Konuyla ilgili çıkmış olan Emirname'ye de temas edilen şerhte, neden bu şekilde bir düzenleme getirildiği açıklanmaya çalışılmıştır. Bu gibi evlilik yapmış olan kişilerin, eşlerinin gayrimenkulleri üzerindeki tasarruf yetkileri, yine müellifçe incelenmiştir.

Rumi 24 Temmuz 1291 (Miladi 5 Ağustos 1875) tarihli Tezkire-i Sâmi'ye ilişkin mazbata, şerhin bu maddesinin ilgili kısmına eklenmiştir. Tezkire'de Osmanlı Devleti tebaasından olup çocukları ve akrabaları yabancı olan kadınların, vefatlarında, mal ve mülklerinin yabancı olan eş ve çocuklarına intikal edememesi hakkında yapılan düzenleme ayrıntılı bir şekilde incelenmiştir. Bu düzenlemenin İslam hukukuna ve Arazi Kanunnamesi'ne aykırı olmadığına işaret eden müellif, konunun İstimlak-ı Emlak Kararnamesi ile olan bağlantısı hakkında tahlillerde bulunmuştur.

Sekizinci madde ve şerhinde, Osmanlı Devleti tabiiyetinden çıkmış veya mahrum olmuş kişilerin çocuklarının küçük dahi olsalar babalarının tabiiyetine tabi olmayarak Osmanlı tabiiyetinde kalacakları; Osmanlı tabiiyetine girmiş olan yabancıların çocuklarının da küçük dahi olsalar babalarına tabi olmayıp yabancı kabul edileceklerinden bahsedilmektedir. Surûri, Tabiiyet Kanunu'nun sekizinci maddesinde düzenlenmiş olan, küçük çocukların babalarının vatandaşlığını değiştirmesine tabi olmayarak Osmanlı vatandaşlığında kalacağı, yine Osmanlı vatandaşlığına giren yabancıların küçük çocuklarının Osmanlı vatandaşı olmayıp yabancı kabul edileceği hususunu, maddeye dair çıkarılan Emirname-i Sâmi ile birlikte ele almıştır. Madde şerhinde konuyla ilgili çıkmış olan Emirname'ye işaret eden Surûri, küçüğün, babanın tabiiyet değiştirmesinden etkilenmeyeceğini ifade etmiştir. Avrupa'daki birçok düzenlemenin de bu şekilde olduğuna değinen müellif, bu durumun küçüğün menfaati doğrultusunda getirildiğini ifade etmiştir. Şerhte tabiiyet değişikliğinden sonra doğan çocukların, babayı takip edeceği de zikredilmiştir.

Emirname’de ilgili madde çeşitli açılardan açıklanmış ve vatandaşlık değiştirmenin kimseyi daha önce vuku bulmuş olan dava, hüküm ve cezalardan kurtaramayacağı belirtilmiştir. Surûrî öncelikle, ilgili maddenin dilekçe ile vatandaşlık değiştirilmesi halinin yanı sıra vatandaşlıktan çıkarılmalarda da geçerli olduğunu belirtmiştir. Sonrasında, Tabiiyet Kanunu’nun da tıpkı diğer kanunlar gibi kendinden önceki hususları kapsamayacağından bahisle, vatandaşlık değiştirmenin daha önce vuku bulan hüküm ve cezalara hiçbir şekilde etki etmeyeceğine işaret etmiştir. Bu fikrini örneklerle izah eden Surûrî, devletlerin, suç işledikten sonra kanundan kaçmak amacıyla hareket edenleri tespit etmek için vatandaşlığına alacağı kimseleri etraflıca araştırması gerektiğinin önemine de dikkat çekmiştir. Bu bağlamda şerhte, Osmanlı Devleti’nin gerekli araştırmaları yapmak üzere konsolosluklarla irtibat kurması gerektiği hususunun, Rumi 14 Mart 1301 (Miladi 26 Mart 1885) tarihli Dâhiliye Nezareti’nin yazısında yer aldığı belirtilmiştir. Müellif mevzuyla bağlantılı bir şekilde Usul-i Muhakemât-ı Cezaiyye Kanunu’nun beş, altı ve yedinci maddelerinden de bahsetmiştir.

Tabiiyet Kanunu’nun dokuzuncu maddesi, Osmanlı Devleti’nde ikamet eden herkesin Osmanlı vatandaşı kabul edileceğini, aksini iddia eden kimselerin ise bu iddialarını ispatlamakla yükümlü olduğunu düzenlemekte olup aynı zamanda Kanun’un son maddesidir. Tabiiyeti “toprak esası”na göre belirleyen işbu madde, Surûrî tarafından isabetli bulunmaktadır. Zira ona göre kişiler, Osmanlı kanunlarına göre iskân ve ikamet etmek suretiyle Osmanlı kanunlarını kabul etmekte, bu kabullerinin karşılığında can ve mal güvenlikleri sağlanmaktadır. Müellif, bu düzenlemenin İslam hukukuna uygun olduğu gibi Avrupa kanunlarında geçen “naturalizasyon” esasıyla da paralellik arz ettiğini açıklamıştır. Böylece söz konusu normun, İslam hukukuna uygun ve aynı zamanda modern bir düzenleme olduğuna işaret edilmektedir. Surûrî bu çerçevede Yunanistan ve Amerika Birleşik Devletleri ile yapılmış anlaşmaların ilgili maddelerine şerhinde ayrıntılı şekilde yer vererek kişinin hangi hallerde Osmanlı hangi durumlarda Amerikan veya Yunan sayılacağı ile ilgili yorumlarda bulunmuştur. Müellif, Hariciye ve Dâhiliye Nezareti’nin konu hakkında vilayetlere gönderdiği tebligatlara da değinmeyi unutmamıştır. Yine Romanya’nın bağımsızlığını kazanmasının tabiiyete olan etkisini, işbu

madde kapsamında değerlendiren Surûri, Dâhiliye Nezareti'nin çıkarmış olduğu tebliğatlara temas etmiştir.

Şerhte ayrıca, aslen ecnebi olmakla beraber kendi memleketleriyle mülkiyet ilişkilerini kesen ve Osmanlı Devleti'ne yerleşen veya özel bir izinle Osmanlı topraklarına göç ederek burada Osmanlı tebaası gibi muamele gören ve vazifede bulunan kimselerin durumu değerlendirilmiştir. Bu şahısların hem kendi memleketleri hem de Osmanlı Devleti tabiiyetinde bulunmalarının önüne geçilmesi için izlenecek yol anlatılmıştır. Bu hususta Sicill-i Nüfus Nizamnamesi'nin 1,2,3,4,28,39,40 ve 64. maddelerine atıfta bulunulmuştur.

Müellif, Nizamname'nin belirtilen maddeleri hükmünce, Osmanlı topraklarındaki tüm nüfusun kayda geçirileceğinden bahsetmiştir. Kayıt altına alınacak kadın ve erkeklerin isim, şöhret, ikamet yeri, ana-baba adı, ana-babanın sağ olup olmadığı, doğum tarihi ve yeri, millet ve sıfat, eşkâl, gelir kaynağı, askerlik sınıf ve derecesi ile sicile kayıt tarihi gibi bilgilerinin deftere zapt edileceği belirtilmiştir. Ecnebler için ise ayrı bir defterin tutulacağı bildirilmiştir. Bu defterlerde kayıtlı olmakla birlikte ecnebi memleketlerde de geçici ikametleri bulunan yabancıların, orada doğacak çocuklarının ve orada gerçekleşen nikâhlarının veya vefatlarının kayıt altına alınması usulü de tarif edilmiştir.

“Bazı Hükümetlerce Usul-i Tabiiyet” başlıklı bölümde, Osmanlı haricindeki devletlerin tabiiyet usullerine değinilmiş, bu doğrultuda İngiltere, Portekiz, İtalya, Almanya, Avusturya, İsviçre, Rusya, Belçika, İspanya, Fransa, Amerika, Arjantin, Brezilya, Venezuela, Uruguay, Kolombiya, Ekvator, Bolivya, Yunanistan, Romanya, Norveç, Danimarka ve Lüksemburg'da benimsenen tabiiyet hukuku hükümleri üzerinde durulmuştur. Bu devletlerin soy bağı ve doğum yeri esaslarından hangisini benimsedikleri, rüş yaşları olarak hangi yaşları kabul ettikleri, ebeveynlerin farklı tabiiyetten olması durumuna ilişkin getirdikleri özel hükümleri, tabi olunan ülke toprakları dışındaki doğumların veya buralarda belirli süre ikamet edilmesinin tabiiyet bakımından sonuçları hakkında bilgiler verilmiştir. Müellifin bu değerlendirmeleri yaparken herhangi bir atıfta bulunmamasına rağmen, bahsettiği ülkelerin tabiiyet ile ilgili kanunlarının tarihini vermesi ve bazı hallerde kanun hükümlerini olduğu gibi aktarması dikkate değerdir. Müellifin, söz konusu ülkeler ile yer yer

Osmanlı'yı kıyaslaması da değerlendirmelerinde mukayeseli hukuktan yararlanma arzusunu ortaya koymaktadır.

2. Hasan Sırrı Bey'in "Tabiiyet Hakkında Bazı Mütâlaât ve Kanun-i Osmâni" Başlıklı Makale Serisinin Özeti

Hasan Sırrı Bey, "Tabiiyet Hakkında Bazı Mütâlaât ve Kanun-i Osmâni" başlıklı makalesini, İstişare Dergisi'nin Rumi 12 Teşrin-i sâni 1324 (Miladi 25 Kasım 1908) tarihli 10'uncu sayısında ve Rumi 20 Teşrin-i sâni 1324 (Miladi 3 Aralık 1908) tarihli 11'inci sayısında yayınlamıştır. Çalışma, Surûri'nin şerhinin basımından yaklaşık 2 yıl sonra yayımlanmıştır. Şekli açıdan bakıldığında çalışma tek bir makale halinde değil, neşrolunduğu dönemde sıklıkla görülebilen seri makaleler şeklinde kaleme alınmıştır. Makalenin ilk kısmı anılan derginin 10. sayısında beş, devam kısmı da 11 sayısında yine beş sayfa olarak yayımlanmıştır. Atfin yer almadığı makalede kaynakça kısmı da mevcut değildir.

Müellif makaleye, insanın toplumsal bir varlık olması hasebiyle bir topluluk içinde yaşamaya mecbur olduğunu ve tabiiyetin kişinin bu toplulukla olan bağıni ifade ettiğini belirterek başlamıştır. Bu bağlamda vatandaş ile kendisine tabiiyet bağı ile bağlı olunan devletin karşılıklı birtakım haklara sahip olduğu ifade edilmiştir. Hasan Sırrı Bey'in, toplum (people) ile millet (nation) kavramları arasındaki farklılığı ortaya koyması da dikkat çekicidir.

Yazar, makalesinin devam eden kısmında tabiiyet türlerini izah etmiştir. Bu kapsamda tabiiyet, asli tabiiyet ve sonradan kazanılan tabiiyet (tabiiyet-i meksube) olmak üzere ikiye ayrılır. Asli tabiiyet, kişinin en baştan sahip olduğu tabiiyettir. Bu kapsamda devletler, kanunlarında ya ebeveynin tabiiyetini yahut da kişinin doğduğu yeri esas almakta ve buna göre kişiyi ebeveyninin yahut doğduğu yer devletinin tabiiyetine bağlı saymaktadır. Bazı devletler ise bu hususta karma bir sistem benimsemişlerdir. Sonradan kazanılan tabiiyet ise kişinin asli tabiiyetini kaybettikten sonra kazandığı yeni tabiiyeti ifade etmektedir. Müellif, tabiiyetin hem vatandaş hem de devlet açısından karşılıklı hak ve yükümlülükler doğurduğuna işaret etmiştir.

Hasan Sırrı Bey çalışmasının ilerleyen sayfalarında Tabiiyet-i Osmâniye Kanunnamesi'nde hangi sistemin

benimsendiği meselesi üzerinde durmuştur. Bu doğrultuda, asli tabiiyet bağlamında ebeveynin tabiiyetinin esas tutulduğu, ancak sonradan kazanılan tabiiyet bağlamında ecnebinin Osmanlı'da doğmuş olmasının yahut doğmamışsa bile, reşit olmasını takiben beş sene boyunca Osmanlı topraklarında ikamet etmesinin şart koşulduğu aktarılmıştır. Kısacası Osmanlı Tabiiyet Hukuku'nda asli tabiiyet anne ve babanın tabiiyetine göre tayin edilmiş, ancak Osmanlı topraklarında doğan ecnebinin sonradan Osmanlı vatandaşlığına girmelerine de müsaade edilmiştir.

Müellif, çalışmasının kalan bölümünü, Tabiiyet-i Osmâniyye Kanunnamesi'nin eksiklikleri ve bu eksikliklerin nasıl giderilmesi gerektiği hususlarına ayırmıştır. Bu kapsamda ilk olarak, asli vatandaşlığa ilişkin doğum yeri esasının benimsenmesi meselesi tartışılmıştır. Nitekim yazar, Surûri Bey gibi, Fransa ve Monako Tabiiyet Kanunlarını mercek altına almış ve mukayeseli bir bakış açısıyla sorunun çözümünü sunmaya gayret etmiştir. Bu kapsamda makalede, Fransa Tabiiyet Hukuku'nda, Fransa'da doğan bir ecnebinin Fransa'da doğan çocuğunun asli olarak Fransa vatandaşı olarak değerlendirildiği; Monako Tabiiyet Hukuku'nun ise Monako'da doğan bir yabancıнын Monako'da doğan çocuğunun yine Monako'da doğan çocuğunu (yani torununu) aslen Monako vatandaşı olarak kabul ettiği aktarılmıştır. Yazara göre, "ecnebilik" geçici bir statüdür ve nesiller boyu Osmanlı topraklarında yaşamış bir yabancı, ancak ismen yabancı kalacak; bunun dışında örfen, adeta bir Osmanlı vatandaşı gibi yaşamını sürdürecektir. Bu bağlamda yazar, en azından Monako'dakine benzer bir yaklaşımın Tabiiyet-i Osmâniyye Kanunnamesi'ne eklenmesini lüzumlu görmektedir.

Müellife göre, reşit olma yaşından itibaren beş sene boyunca Osmanlı'da ikamet ederek Osmanlı vatandaşlığının kazanılması durumu özel şartlara bağlanmalıdır; kötü şöhrete sahip olanlar ve suçlular gibi memlekete fayda sağlamayacak olan kimseler Osmanlı vatandaşlığına kabul edilmemelidirler. Müellif, bu bağlamda söz konusu maddeye yeni bir hüküm eklemek gerektiğine de değinmiş ve eklenmesinin uygun olduğunu düşündüğü hükmü makalesinde belirtmiştir.

Ayrıca Hasan Sırrı Bey'e göre, Osmanlı vatandaşı bir erkekle evlenen ecnebi bir kadının Osmanlı vatandaşlığını kazanacağına dair Tabiiyet Kanunu'nda açık bir

düzenlemenin yer alması zorunludur. Zira her ne kadar Osmanlı uygulaması bu kişileri Osmanlı vatandaşı olarak kabul etse de bu yönde açık bir hükmün yer almaması, uluslararası sahada birtakım hukuki ihtilaflara sebep olmaktadır. Yazar, fikrini teyit üzere Fransız Kanunu'na işaret etmiş ve eklenmesinde yarar görülen kanun metnini makalesinde zikretmiştir.

Benzer şekilde yazar, yabancı bir erkekle evlenen Osmanlı vatandaşı bir kadının, evlendiği kişinin ülkesinin kanunları, kadının kendi ülkesinin vatandaşı olmasına müsaade ettiği takdirde Osmanlı vatandaşlığından çıkacağına dair açık bir hükmün Tabiiyet Kanunu'na eklenmesini de zorunlu görmektedir. Zira müellife göre kadınlar bu hususu bilerek izdivaç yapacaklardır. Bununla birlikte yazar, konuyla bağlantılı yedinci maddeyi isabetli bulmaktadır.

Makalede ayrıca, Osmanlı vatandaşlığını gerek kendi istekleriyle gerekse cezaen kaybeden kişilerin, Osmanlı vatandaşlığını tekrar kazanmalarını engelleyen hükümlerin ortadan kaldırılması, bir başka deyişle vatandaşlığın kaybında olduğu gibi tekrar kazanılmasında da "rıza"ya yer verilmesi gerektiği ifade edilmiştir. Ancak bu aşamada yazara göre devletin, Osmanlı vatandaşlığının sonradan kazanımında olduğu gibi birtakım şartlar öne sürmesi yahut memlekete bir fayda sağlamayacak, belki de zarar verecek kişilerin vatandaşlık başvurularını reddetmesi mümkündür.

Hasan Sırrı Bey, doğum yeri esasını kabul eden bir ülkede Osmanlı ana-babadan doğan bir çocuğun durumunun, uluslararası ilişkiler mahiyetinde soruna sebep olabileceğine temas etmiştir. Zira bu şekilde doğan çocuk, hem doğduğu ülkenin hem de Osmanlı Devleti'nin tabiiyetine sahip olacaktır. Bu kapsamda yazara göre, ilgili kişinin, erginliğe eriştikten sonra doğduğu yerin vatandaşlığına geçtiğini ilgili birimlere iletmemesi halinde Osmanlı sayılması gerekir ve Kanun'a bu bağlamda bir madde ilavesi lazımdır. Tüm bunların dışında, Osmanlı vatandaşlığını bir şekilde kaybetmiş olan kişilerden doğan çocuklara, Osmanlı vatandaşlığını kazanmaları konusunda kolaylık sağlanmalıdır.

Nihai olarak yazar, sonradan Osmanlı vatandaşlığını kazanan kişilerin, siyasal haklara hangi şartlarla sahip olması gerektiği hususu üzerinde durmuştur. Ona göre mebus, ayan veya vükela seçilme gibi kimi siyasal haklar bağlamında, sonradan Osmanlı vatandaşı olanlar için aradan belli bir

müddetin geçmesi şeklinde, “medeni devletlerin” çoğunda görülen belli şartlar konmalıdır. Müellif bu bağlamda Fransız hukukundan örnekler vermiştir.

3. Hürriyet Gazetesinde Yayımlanan “Tabiiyet-i Osmâniyye” Adlı Makalenin Özeti

Makale, Hürriyet Gazetesi'nin 39'uncu sayısında Hicri 8 Zil-hicce 1285 (Miladi 22 Mart 1869) tarihinde yayımlanmıştır. Çalışma, 1869 tarihli Tabiiyet-i Osmâniyye Kanunnamesi ile aynı yıl kaleme alınmış olmakla birlikte, Kanunname yürürlüğe girmeden önce neşrolunmuştur. Bu bağlamda Kanunname yürürlüğe girmeden evvel dönemin yasa koyucusuna yol gösterici tahliller içermektedir. Makalenin yazarı belirtilmemiştir; ancak yayımlandığı yıla bakıldığında, söz konusu makalenin “Yeni Osmanlılar Cemiyeti'nin fikirlerini içerdiğini rahatlıkla söyleyebiliriz⁷. Çıktığı sayı göz önünde bulundurulduğunda, makalenin Namık Kemal tarafından kaleme alındığı varsayılabilir⁸. Gazetenin başmakalesi olan çalışma, üç sayfada iki sütun halinde yayımlanmıştır. Atfa yer verilmeyen makalede, kaynakça da belirtilmemiştir.

Makale, Şûrâ-yı Devlet'in tabiiyet ile ilgili norm hazırlığından haberdar olunması üzerine kaleme alınmıştır. Metinde önce Osmanlı Devleti'nin çeşitli devletlerle yapmış olduğu antlaşmalar sonucunda imtiyazlı bir konuma sahip olan yabancıların, mevcut hukuki ve fiili statüleri özetlenmiştir. Daha sonra söz konusu düzenlemenin bazı maddeleri, eleştirel bir üslupla incelenmiştir. Son olarak yazar, Osmanlı Devleti'ndeki vatandaşlık sorununun çözümü ile ilgili kanaatlerini genel ilkeler halinde zikretmiştir.

Yazar, mevcut uluslararası sözleşmelere ve Osmanlı hukukuna göre yabancıların hukuki statülerinin farklı olduğuna dair somut örnekler vererek makalesine başlamaktadır. Müellif, yabancıların askerlik yapmadıklarını, çeşitli vergilerden muaf olduklarını ve bunların yanı sıra uluslararası sözleşmeler gereği konsolosların Osmanlı mahkemelerinde tercümanlık adı altında yabancıların lehine

⁷ Hürriyet Gazetesi, 1868-1870 yılları arasında Londra ve Cenevre'de Yeni Osmanlılar Cemiyeti mensupları tarafından çıkarılmıştır; Çelik, Hüseyin, “Hürriyet”, TDVİA, C. 18, İstanbul, 1998, s. 505.

⁸ Nitekim öğretilerde Gazetenin ilk altmış üç sayısında Namık Kemal'in ağırlığının hissedildiği belirtilmiştir; Çelik, 1998, s. 505.

yargılamaya müdahale ettiklerini zikretmiştir. Ayrıca konsolosların müdahalesine karşı gelen Osmanlı memurlarının yönetimce azledildiklerini de eklemiştir. Yabancıların dâhil olduğu, esasında iç hukuku ilgilendiren ihtilafların, yabancı mahkemelerde görülmesi, yazarca “tabiiyet-i ecnebiye bâtulı hak edebilecek bir hâssiyet kazandı.” denilerek eleştirilmiştir. Dahası Avrupa devletlerinin baskısından kaynaklanan bu fiili ayrıcalıklardan, esasen yabancı olmadıkları halde bir vesile ile “himaye kağıdı” almış olan Osmanlı vatandaşları (mahmiler) ve hatta bunların akrabaları da istifade etmiştir. Öyle ki Yunan konsolos memuru tarafından bir ayda dört bin pasaport dağıtılabildiğine değinen müellif, Osmanlı Devleti’nin egemenlik haklarının açıkça ihlali anlamına gelen bu durumun ülkede karmaşaya sebep olduğu fikrindedir. Makalede bu durumun ayrıca bürokrasiye aşırı bir yük getireceği ve uluslararası siyasi krizlere de yol açabileceği ifade edilmiştir.

Müellif, dönemin yönetimini eleştiren bir üslupla, söz konusu karmaşanın giderilebilmesi için Hicri 1277 yılının Safer ayında (Miladi Ağustos – Eylül 1860), Osmanlı Devleti tarafından yabancı büyükelçiliklere bir nota verildiğini belirtmiştir. Notada Osmanlı Devleti vatandaşı iken yabancı bir devletin vatandaşlığına geçen kişilerin, eşleri ve reşit olmayan çocukları ile birlikte üç ay içerisinde Osmanlı Devleti’ni terk etmeleri gerektiği ifade edilmektedir. Bu kişilerin reşit çocukları, Osmanlı vatandaşlığını seçerek devletin sınırları dâhilinde hayatlarını sürdürme hakkına sahiptirler. Söz konusu kişilerin, Osmanlı ülkesindeki mallarını bu süre içerisinde satmaları ve satamazlarsa satış işlemini yürütmek üzere bir vekil tayin etmeleri gerekmektedir. Yabancı ülke tabiiyetine geçenlerin ise tasarruf haklarının olmayacağı bildirilmiştir. Yabancı bir devletin himayesinden yararlanan kişiler, Osmanlı ülkesini terk etmek istemezlerse Osmanlı vatandaşı statüsüne tabi olacaklardır ve yabancı elçiliklerin bunlar lehine hiçbir müdahalesine izin verilmeyecektir. Yazar söz konusu notanın Rusya gibi yabancı devletler tarafından bazı şartlarla kabul edildiğini, bunun için komisyon kurulduğunu ancak Osmanlı yönetiminden kaynaklı nedenlerle hükümlerinin uygulamaya konulamadığını ifade etmiştir.

Yabancılar ile ilgili ihtilaflı ve karmaşık düzenin süregeldiğini belirten müellif, hali hazırda konuyla ilgili

hazırlanmakta olan tabiiyet normunu tahlil etmiştir. Yazar, Osmanlı Devleti'nde yaşayan kişilerin, yabancı ülke vatandaşı olduklarını usulen ispat etmedikçe Osmanlı vatandaşı sayılacakları şeklindeki maddenin daha önce de uygulanmaya çalışıldığını ancak bu konuda başarılı olunamadığını ifade etmektedir. Bu nedenle hükümün bundan sonra da uygulamaya konulabilmesi şüphelidir. Düzenlemenin başka bir maddesiyle bir yabancıyı Osmanlı vatandaşlığını talep edebilmek için beş sene boyunca ülke sınırları içinde yaşaması şartı getirilmiş, ancak devletin bu şartı taşımayan kişileri de vatandaşlığa alabileceği belirtilmiştir. Yazar söz konusu maddenin uygulamada muhtelif sorunlar doğuracağını farazi örnekler üzerinden belirtmeye çalışmıştır. Keza başka bir maddede, bir Osmanlı vatandaşının yabancı ülke vatandaşlığına geçebilmesi için devletten izin alması gerektiği ve yabancı ülke vatandaşlığına izinsiz olarak geçen kişilerin vatandaşlık iddialarının geçersiz olacağı ifade edilmiştir. Müellif, söz konusu maddenin bir iç hukuk meselesi olarak sunulmasının uygulamada sorunlara sebep olacağından bahsetmektedir. Müellif tenkit edici bir şekilde bu durumu, Osmanlı Hariciyesi'nin uzun zamandan beri yabancılarla ilgili sorunlara bağımsız bir devlete yakışır şekilde çözümler üretememesine bağlamaktadır. Düzenlemenin diğer bir maddesine göre ise ülke sınırları dışında yabancı bir ülkenin vatandaşlığına veya askeri hizmetine giren kişiler, Osmanlı vatandaşlığından çıkarılabilecek ve Osmanlı Devleti'ne girişleri yasaklanabilecektir. Ancak yazar, ilgili madde hazırlanırken yabancı devletlerin bu konudaki düzenlemelerinin göz ardı edildiğini ifade etmekte ve söz konusu maddeyi bu açıdan eleştirmektedir.

Netice itibariyle, makalede “mahmilik” sorununun dört maddeden ibaret olan kanun ile çözülemeyeceği belirtilerek, bazı çözüm önerileri sunulmuştur. Buna göre öncelikle istikrarlı bir yasal sistem kurulmalı ve mahkemeler tanzim edilmelidir. Halka adaletle muamele edilerek vatana mensubiyet kuvvetlendirilmeli, öyle ki yabancı ülke vatandaşlığı zillet olarak görülmelidir. Ayrıca yabancıların mahkemeler üzerindeki baskısı kaldırılmalı; yabancı himayesi kimseye bir menfaat sağlamamalıdır. Bütün bunların üzerine hala himaye talebinde bulunanlar, sabırla esas vatandaşlığına döndürülmelidir.

4. Yusuf Ziya Bey'in "İmtiyâzât-ı Ecnebiye ve Mesele-i Tabiiyet" Adlı Makalesinin Özeti

Yusuf Ziya Bey'in "İmtiyâzât-ı Ecnebiye ve Mesele-i Tabiiyet" adlı makalesi, Rumi 20 Mart 1326 (Miladi 2 Nisan 1910) tarihinde, Ceride-i Adliye Dergisi'nde, Surûri Bey'in şerhinden ve Kanunname'nin yayınlanmasından çok sonra kaleme alınmıştır. Sekiz sayfadan oluşan makalede herhangi bir atıf yoktur. Kendi dönemi için normal karşılanabilecek şekilde kaynakçaya yer verilmemiştir.

Yazar makalenin girişinde, millet sisteminin eskiden yabancı tebaaya tanıdığı istisnai kuralların, makalenin kaleme alındığı dönemde uygulanmasının mümkün olmadığından bahsetmektedir. Buna göre bir ülkede yürürlüğe giren kanunların o ülke vatandaşlarının tümü hakkında hüküm doğurması, yazara göre zamanın gereklerindedir. Hatta bir ülkede yürürlükte olan kanunların, o ülkenin vatandaşlarını her nerede olursa olsun bazı kayıt ve şartlarla takip etmesi de bir gerekliliktir. Bu bağlamda "medeni millet"lerin tamamında hem mülkîlik hem de şahsîlik ilkesi uygulanmaktadır. Müellife göre Osmanlı Devleti'nde yakın zamana kadar bu tabiiyet ile ilgili konuda hiçbir adım atılmadığından, boşluk oluşmuştur. Yazar, devletin bu boşlukları kuvvetli olduğu zamanlarda, yargı ve ticaret alanlarında yabancılar lehine verdiği imtiyazlarla ikame edildiği görüşündedir. Bu imtiyazların verildiği dönemde memlekette az sayıda yabancı bulduğuna ve yabancılar ile Osmanlı Devleti arasında karşılıklı menfaatlerin olduğuna değinen Ziya Bey, zamanla ülkenin kötü gidişatına bağlı olarak bu imtiyazların devlet aleyhine döndüğünden ve ülkede çeşitli istisna ve muafiyetlerden yararlanan çok sayıda yabancı mevcut olduğundan bahsetmiştir. Bu durum ise pek çok zorluğun ve karışıklığın ortaya çıkmasına sebep olmuştur. Müellife göre bu karışıklıklar öyle bir vaziyet almıştır ki Osmanlı Devleti'nde yasaların kimleri bağladığı belirsiz hale gelmiş ve devletin koyduğu yükümlülüklerden kurtulmayı amaçlayan herkes yabancı bir devletin himayesi altında olduğunu iddia eder ve bu iddiasından da sonuç alabilir hale gelmiştir.

Yusuf Ziya Bey, Ali Paşa'nın söz konusu sorunu tespit ettiğini ve gerekli düzenlemeleri yapmak için girişimlerde bulunduğunu belirtmiştir. Paşa'nın, Paris Kongresi gibi uluslararası bir zeminde devlet aleyhine olan hususları da

engelleme gayretinde olduğunu ifade etmiştir. Bu bağlamda Tabiiyet Kanunu'nun yayınlanmasıyla Osmanlı Devleti'nde ilk defa mülkîlik ilkesinin benimsendiği zikredilmiştir. Kanun'un beşinci ve dokuzuncu maddeleri ile o zamana kadar suiistimal edilmiş olan mahmîlik iddialarının önüne set çekildiği ifade edilmiştir. Müellif böylece, bu Kanun'un, her ne kadar imtiyazların esası hakkında bir hüküm taşımasa da, en azından imtiyaz iddiaları ve güvenlik sorunları ile ilgili bazı çözümler içerdiği savını ileri sürmüştür. Ancak Kanun'un yabancıların imtiyazlarına bir engel teşkil etmediği, hatta böyle bir düşünceden dolayı Kanun'un Fransa gibi ülkelerce eleştirildiği makalede belirtilmiştir.

Makalede, Avrupa devletlerinin, yabancıların Osmanlı Devleti'nde gayrimenkul edinmesine izin verilmesi yönündeki teşebbüslerinden istifade ile Ali Paşa'nın imtiyaz meselesini Paris Kongresi'ne taşıdığı ancak meselenin esası hakkında çözüme ulaşamadığı yazılıdır. Yine makalede, Miladi 25 Mart 1856 tarihli Kongre'de Paşa'nın, Osmanlı Devleti'nin Tanzimat Fermanı ile Avrupa devletlerinin kabul ettiği uluslararası hukuk esaslarını onayladığından ve Avrupa siyasi toplumuna dâhil olduğunu dile getirdiğinden bahsedilmiştir. Ayrıca Ali Paşa'nın Osmanlı Devleti'nin egemenlik haklarını ihlal ettiğinden bu imtiyazların kaldırılmasını veya hiç olmazsa sınırlandırılmasını talep ettiği de yazılıdır. Talep Rus, İtalyan gibi Avrupalı temsilciler tarafından da yerinde görülmüş ise de bu durumun ticari ilişkilere zarar verebileceğinden bahsedilmiştir. Makalede Ali Paşa'nın ticari ilişkilere bağlı olarak oluşturulan kapitülasyonların bizzat yabancılara dahi zarar verdiğini ispat etme gayreti de belirtilmiştir. Müellif, Kongre'de mevzunun yeniden değerlendirilmesi gerektiği yönünde bir karar alındığını aktarmış; bunun yanı sıra başta yabancıların Osmanlı Devleti'nde gayrimenkul edinmelerine izin verilmek istenmediğini, ancak Avrupalı devletlerin baskıları sonucunda konunun Hicri 7 Safer 1284 (Miladi 10 Haziran 1867) tarihli düzenlemeyle hüküm altına alındığını ifade etmiştir.

Yazar, söz konusu kanun ile mülkîlik ilkesinin yabancılar için de geçerli olduğunu belirtmiştir. Bu bağlamda Osmanlı Devleti'nde bulunan gayrimenkuller üzerinde tasarruf hakkı kazanmış olan yabancıların bu gayrimenkullerle ilgili olarak Osmanlı vatandaşlarına konulmuş olan yükümlülüklerle tabi oldukları ve söz konusu gayrimenkuller hakkındaki her çeşit husumetlerinin Osmanlı

mahkemelerinde çözüme kavuşturulacağı düzenlenmiştir. Müellif, yabancılara mülk edinme imkânını sağlayan kanunun hükümlerini kabul eden devletlerle çeşitli protokoller hazırlandığını ve protokole taraf olan devletlerin vatandaşlarına Osmanlı ülkesinden mülk edinme hakkı tanındığını ifade etmiştir. Yusuf Ziya Bey, Fransa ile imzalanan protokol ile Tabiiyet Kanunu'nun birbirini tamamladığı iddiasındadır. Ona göre mesken haricinde meydana gelen bir suçtan ötürü bir kimse, protokol ve Tabiiyet Kanunu uyarınca, zabıta kuvvetlerince tutuklanabilecektir; eğer bu kimse kendisinin yabancı olduğunu iddia ediyorsa bunu ispatlamak zorunda kalacaktır. Müellif çalışmanın ilerleyen kısımlarında tabiiyet meselesinin adli bir mesele mi, yoksa idari bir mesele mi olduğu hususuna değinmiş ve kendi kanaatine göre bu meselenin idari bir konu olduğunu beyan etmiştir.

Makalede protokolle ilgili ayrıntılı bilgi verilmeye devam edilmiştir. Yabancı bir ülke vatandaşının meskenine girebilmenin belli şartları vardır. Buna göre konsolosun ikametgâhına dokuz saatten az mesafede bulunan yerlerde, güvenlik kuvvetleri konsolos olmadan meskene giremez ise de konsolosun meskene intikali de belli sürelerle kayıt altına alınmıştır. Konsolosun ikametgâhına dokuz saat veya daha uzak mesafede bulunan yerlerde ise güvenlik kuvvetleri birtakım şartlarla konsolosun iştirakine gerek olmaksızın meskene girebilecektir. Ayrıca güvenlik kuvvetlerinin yabancılara meskenine girmesi için soruşturması yapılan suçun söz konusu meskende işlendiğinden şüphe edilmesi veya mesken sahibinin şüpheli olması gerekmektedir. Soruşturma gereği söz konusu meskene bakılması gereken durumlarda, diğer şartların da gerçekleşmesi ile meskene girilebilecektir.

Yusuf Ziya Bey, makalesine, protokol sayesinde yabancılara Osmanlı Devleti idaresi ve güvenliğine karşı kullanabildikleri suiistimallerin bir dereceye kadar engellendiğini belirterek devam etmiştir. Ancak mevzuatın mülkîlik ilkesine göre Osmanlı topraklarında uygulanması esas olsa da yazar, bu durumun nispi ve koşullu olduğunu ve bu konuda bir kesinliğin sağlanamadığını eklemiştir. Ayrıca makalede, gayrimenkul edinimi ve yabancılara meskenlerine giriş ile ilgili olarak uluslararası sözleşmelerin etkinliğinin yadsınamayacağı ifade edilmiştir. Pozitif milli hukuk kuralları

kadar uluslararası sözleşmelerin de dikkate alınması gerektiği belirtilerek yazı nihayete erdirilmiştir.

5. Osman Affan Bey'in "Tabiiyet" Adlı Makale Serisinin Özeti

Osman Affan Bey, "Tabiiyet" başlığı altında o dönemde sıklıkla başvurulan bir yöntem ile seri makaleler yayımlamıştır. Müellif konuyu, Muhamat Dergisi'nin 33, 34, 35, 36 ve 37'nci sayılarında neşretmiştir. 33'üncü sayı Rumi 10 Nisan 1330 (Miladi 23 Nisan 1914), 34'üncü sayı 10 Mayıs 1330 (Miladi 23 Mayıs 1914), 35'inci sayı 10 Haziran 1330 (Miladi 23 Haziran 1914), 36'ncı sayı 10 Temmuz 1330 (Miladi 23 Temmuz 1914), 37'nci sayı ise 1 Ağustos 1330 (Miladi 14 Ağustos 1914) tarihlidir. Tüm makaleler, Kanunname'den ve Surûri'nin şerhinden daha sonra çıkmıştır. Çok az atıf yapılan makalelerde, kaynakça kısmı yer almamaktadır.

33'üncü sayıda yer alan makale "Tabiiyetin Tarifi-Önemi" başlığını taşımaktadır. Tabiiyeti "her ferдин bir devlete karşı olan irtibatı" şeklinde tanımlayan yazar, bu kurumun, her devlet nazarında yabancı ile tebaa arasındaki farkı oluşturduğu için önemli olduğunu vurgulamaktadır. Müellife göre devletlerin bu husustaki düzenlemelerinin farklı olması olağan olup mevzunun uluslararası sözleşmeler boyutu da göz ardı edilmemelidir. Makalede, bir kişinin, bazı hallerde birden fazla tabiiyeti olabileceği; bazı durumlarda ise tabiiyetsiz kalabileceğinden bahsedilmiştir. Bu bağlamda bu olumsuz durumun önlenmesi için uluslararası sözleşmeler ile asli tabiiyet sakıt olmadıkça yeni bir tabiiyetin kazanılmamasının kural edinilmesi önerilmiştir.

Osman Affan'a göre herkesin bir tabiiyetinin olması gereklidir, ayrıca herkes icap ettiğinde tabiiyetini değiştirmek konusunda da seçim hakkına sahip olmalıdır. Bu mevzuda devletlerin farklı uygulamalarının olduğunu ifade eden müellif, Tabiiyet Kanunnamesi'nin Osmanlı Devleti tebaasının yabancı bir devlet tabiiyetini iktisap etmesini resmi izinlere bağladığına değinmiştir. İzne uymamanın doğuracağı hukuki sonuçları açıklayan müellif, tabiiyet ile ilgili temel kavramları izah ederek çalışmasına devam etmiştir.

"Asli Tabiiyet: Ebeveyn Tabiiyeti-Doğum Yeri ve İkamet-Yabancı Kanun Hükümleri" başlığı ile asli tabiiyeti, herkesin doğumu itibariyle sahip olduğu tabiiyet olarak tanımlayan yazar, bu tabiiyetin ya ebeveynin tabiiyeti ile ya da

doğum veya yerleşim yeri ile belirleneceğinden bahsetmektedir. Mevzuyu İslam hukuku teorisi ile de izah eden yazar, Tabiiyet Kanunnamesi'nin tabiiyeti belirleme esaslarına da değinmiştir. Bu bağlamda birinci maddeye atıfta bulunarak babası Osmanlı tebaası iken doğan kişilerin Osmanlı olacağı belirtilmiştir.

Müellif, çalışmasına ihtilafli mevzularla devam etmiştir. Makalede, Osmanlı kadınlarının İran tebaasından kimselerle evlenmelerinin men edildiği bilgisi verilerek bu yasağa rağmen yapılan evliliklerden meydana gelen çocukların, istisnasız, Osmanlı tabiiyetini muhafaza eden annelerinin tabiiyetinde kalacakları söylenmiştir. Bu fikir ise “hayr’ul-ebeveyne tabiiyet kaidesi” ile izah edilmiştir. Bu prensibi günümüzdeki “çocuğun yüksek yararı” ilkesiyle ilişkilendirilebilmek mümkündür.

Makalede, asli tabiiyetin tespiti hususunda Kanunname'nin birinci maddesine işaret edilerek doğum zamanının esas alındığı belirtilmiş; doğum sonrasında babanın vatandaşlığında meydana gelecek değişikliklerin nazara alınmayacağı vurgulanmıştır. Asli tabiiyetin belirlenmesinde dikkate alınacak bir başka kaidenin doğum yeri veya ikamet olduğu belirtilen çalışmada, bu uygulamanın, Orta Çağ'da kabul edilmiş olmasına rağmen makalenin yazıldığı dönemde bazı devletlerde hala yürürlükte olduğu belirtilmiştir. Müellif, bu mevzuda İslam hukukunun bakış açısının farklı olduğunu belirtmiştir. Ona göre İslam devletinin topraklarında ikamet, ya İslam dininin kabul edilmesiyle ya da zimmet akdine bağlanılmayla mümkündür; başka türlü bir ikamete şer'i olarak cevaz verilmesi mümkün değildir. Bu manada ikamet, tabiiyeti de içermektedir. Müellif konuyla ilgili müstemenlere de temas etmiş ve Kanunname'nin dokuzuncu maddesine atıfta bulunarak, yabancı tebaadan olduklarını iddia edenlerin bu hususu ispat etmeleri gerektiğine, aksi halde Osmanlı topraklarında ikamet ettikleri için Osmanlı tebaasından sayılacaklarına değinmiştir. Makalede, Kanunname'nin işbu maddesine dayanılarak tabiiyetini gizleyenler ile ilgili Hicri 24 Cemâziye'l-âhir 1290 (Miladi 19 Ağustos 1873) tarihli tezkireden de bahsedilmiştir. Müellif, uluslararası hukukta geçerli olan kurallar gereği, asli tabiiyetin ya ebeveyninin vatandaşlığına ya da bu gözetilmeyerek doğum veya yerleşim yerine göre, iki şekilde tayin edildiğini ifade etmiştir.

Osman Affan da Surûrî Bey gibi mukayeseli hukuktan istifade etmiştir. İngiltere, İtalya, Almanya, Avusturya, İsviçre, Rusya, Fransa, İspanya ve Belçika'da asli tabiiyetin nasıl kazanıldığı hakkında detaylı bilgiler vermiş ve ülkeler arası kıyaslamalar yapmıştır. Müellif, devletlerin, vatandaşlığı belirleme hususunda farklı uygulamalarının olduğunu ifade etmiş; bu farklılıkların da bazen bir kişinin aynı anda birkaç tabiiyete sahip olmasına veya bazen tabiiyetsiz kalmasına neden olduğu kanaatini bildirmiştir. Bu durumun ise askerlik, evlilik, reşit sayılma gibi hususlarda muhtelif sorunlara sebep olduğu zikredilmiştir.

“Alelade Tefviz-i Tabiiyet: Şartları - Hükümleri - Yabancıların Kanunları” başlığı altında alelade tefviz-i tabiiyet, tabiiyeti, yabancı devlet tebaasından bir kimseye, talebi üzerine tefviz eylemek olarak tanımlanmıştır. Kanun'un Osmanlı hükümetine takdir yetkisi verdiğiğine değinen müellif, Osmanlı tabiiyetini talep için kanunen iki şart olduğunu ifade etmiştir: Birincisi talep edenin rüşt yaşına gelmiş olması, ikincisi ise bu kişinin Osmanlı Devleti'nde aralıksız beş sene ikamet etmiş olmasıdır. Rüşt yaşının tespitinde, talep edenin tabii olduğu devletin kanunlarına bakılması gerektiğini belirten yazar, başvuru için şekil şartından da bahsetmiştir. Makalede, başvurunun beş sene biter bitmez yapılmasının zorunlu olmadığı, daha sonra da başvuruda bulunabileceği yazılıdır. Makalenin devamında, kazanılacak tabiiyet ile ilgili hukuki sonuçlara değinilmiştir. Buna göre, tabiiyet hükmünün geçmişe etkili olmayıp kabul tarihinden itibaren hüküm doğurduğu, tabiiyeti sonradan kazanan kişinin doğuştan Osmanlı tebaası olan kişi ile aynı muameleye tabii kılındığı ve kazanılmış tabiiyetin kişiye özel olduğu Kanunname'deki hükümler ile izah edilmiştir.

Osman Affan Bey'in bir sonraki makalesi, aynı derginin 34'üncü sayısında “Tabiiyet Mesâilinden Mâ'ba'd: Fevkalade Tefviz-i Tabiiyet - Mühtediler - Ahitlerin Hükümleri - Kanun Hükmü” başlığı ile neşredilmiştir. Kanunname'nin Osmanlı tabiiyetinin olağanüstü kazanılması halini düzenleyen dördüncü maddesinden bahseden yazar, ilgili maddede yazılı şartları taşımayan yabancıların dahi kimi durumlarda Osmanlı vatandaşlığını kazanabileceklerini ifade etmiştir. Ancak bu halde bile tabiiyetini değiştirecek kişilerin rüşt yaşına gelmiş olmaları şarttır.

Müellif, klasik dönem Osmanlı hukukuna atıfta bulunarak Tabiiyet Kanunu'nun yayımlanmasından önce, Osmanlı Devleti'nde İslam'ı kabul eden köleye Osmanlı tabiiyeti verilmesinin bir kural olduğunu, Venedik hükümeti ile yapılan Hicri 920/Miladi 1514 tarihli sözleşmeyi örnek vererek izah etmiştir. Müellif, hürler için de daha sonra benzer uluslararası sözleşmeler yapıldığını, İngiltere ile imzalanan Hicri 1086/Miladi 1675 tarihli akit ile ispat etmeye çalışmıştır. Tabiiyet Kanunu'na gelindiğinde ise bu Kanun'da yabancıların Müslüman olmak suretiyle Osmanlı vatandaşlığını kazanacaklarına dair bir hükmün yer almadığı, ancak bunların, fevkalade tefviz-i tabiiyeti kabul edilecek kişilerden oldukları Rumi 23 Haziran 1309 (Miladi 5 Temmuz 1893) tarihli Emirname-i Sâmî'ye atıf yapılarak söylenmiştir.

Makalenin devamında, yabancı devletlerin ilgili konudaki kanun hükümlerinden bahsedilerek konuyla ilgili genel kaideler ortaya konmuştur. Bu bağlamda, olağanüstü vatandaşlık kazanılması hususunda devletlerin takdir yetkilerinin olması, belirli bir süre ikamet şartının aranması, bu şekilde tabiiyetin şahsa münhasır olması, bu yolla vatandaşlık kazanan kişinin tüm haklardan istifade edebilmesinin kural olmaması hususları muhtelif ülkeler örnek verilerek izah edilmiştir.

Osman Affan Bey "Osmanlı Tabiiyetinin Bihakkın Talebi -Şartları- Hükmü" başlığı ile devam ettiği makalesinde, alelde tefviz-i tabiiyet talebi ile bihakkın talep arasında fark olduğunu izah etmiştir. Ona göre alelde tefviz-i tabiiyet talebinde devletin kabul zorunluluğu bulunmamakta iken, bihakkın talepte bulunan kişinin müktesep hakkı söz konusudur. Yazar, Kanunname'nin ikinci maddesinin, bihakkın tabiiyet talebi için iki şartı gerekli kıldığını belirtmiştir: Birincisi ebeveyni yabancı olmakla birlikte Osmanlı Devleti'nde doğmuş olmak; ikincisi ise rüşt yaşına gelinmesinden itibaren üç yıl içinde talepte bulunmaktır. Bu düzenleme bakımından rüşt yaşının tayininde hangi devlet kanunun geçerli olacağı konusunda tartışmalara yer veren makale, tabiiyetin bihakkın kazanılmasının geçmişe etkili olup olmayacağı ve ne zamandan itibaren hüküm doğuracağı hususlarını izah etmiştir. Makalenin devam eden kısımlarında, bihakkın talep için üç yıl içinde talepte bulunmayan bir kişinin bu hakkını kullanıp kullanamayacağı veya başka bir yolla Osmanlı tabiiyetini talep edip edemeyeceği konusu açıklanmıştır. Makalede üzerinde

durulan bir başka husus ise Mecelle'de yer almayan rüşt yaşı kavramıdır. Mecelle-i Ahkâm-ı Adliye'nin 986. maddesinde buluş yaşı yer almakla birlikte, rüşt yaşının düzenlenmediği; ancak rüşt yaşının "Memurin-i Mülkiye Terakki ve Tekâüd Kararnamesi" ve "Ahz-ı Asker Kanunu" gibi diğer bazı kanunlar gözetilerek tespit edilebildiği söylenmiştir.

Osman Affan Bey makalesini, aynı derginin 35'inci sayısında "İlhak-ı Memalik: İlhakın Hükümü - Tabiiyet-i Asliyyenin Muhafazası - Hüküm-ü İlhakın Derece-i Şumulü" başlığı ile sürdürmüştür. İlhak kavramı, bir devletin topraklarının, kısmen veya tamamen bir başka devletin topraklarına katılması, eklenmesi olarak tanımlanmıştır. Müellif, bu konuyu ele alınmasının nedenini, ilhak edilen topraklarda yaşayan kişilerin tabiiyetlerinde meydana gelecek değişime ilişkin durumları değerlendirmek olarak ifade etmiştir. Nitekim yazının devamında, ilhak edilen yer sakinlerinin tabiiyetlerinin ne olacağı, vatandaşlıklarının değişmesi halinde bu değişikliğin işgalden itibaren mi yoksa ilgili devletler arasında yapılacak bir sözleşmeden sonra mı geçerli olacağı hususları ele alınmıştır. Ayrıca ilhaka ilişkin tabiiyet hükümlerinin kimleri kapsadığı konusunda birkaç görüşten bahsedilmiştir.

Makalede ayrıca, İngiltere ve Fransa gibi devletlerle irtibat derecesinde tabiiyeti hâvi olan Hintliler ve Cezayirlilerin, İngiltere ve Fransa vatandaşlarının faydalanmakta olduğu bazı kapitülasyonlar ve imtiyazlardan faydalanmaması gerektiği belirtilmiştir. Makalenin devamında, yukarıda bahsedilen hususlarda Osmanlı Devleti'nin ilhak ettiği veya Osmanlı Devleti'nin olup yabancı bir devlet tarafından ilhak edilen yerlerde yaşayan kişilerin tabiiyet durumlarına dair tutumlar ayrıntılı bir şekilde işlenmiştir.

Bunların dışında çalışmada, Fransa ile İtalya ve Almanya arasında yapılan Turin ve Frankfurt Sözleşmelerinden bahsedilmiş; bu sözleşmelere nazaran Fransa'ya ilhak olunan Sadova ve Almanya'ya terk edilen Alsas ve Loren Eyaletleri'ndeki kişilerin tabiiyetlerinden ve ilhak olunan yerlerdeki mal varlıklarından söz edilmiştir.

Yazar, ilhak edilen yer sakinlerinin asli tabiiyetlerini muhafaza hususunda kendilerine tanınan bir hak var ise söz konusu hakkın bu kişilerin eş ve çocuklarını kapsayıp kapsamadığına ilişkin uluslararası hukukta çok sayıda

problemin olduğunu, bu problemlerin çözülmesi için uluslararası genel bir kongrenin düzenlenmesine ihtiyaç duyulduğunu ifade ederek bu yazısını sona erdirmiştir. Müellifin, Venedik ile Hicri 984 (Miladi 1577), Rusya ile Hicri 1188 (Miladi 1774) ve muhtelif ülkelerle Hicri 1205 (Miladi 1791), Hicri 1206 (Miladi 1792), Hicri 1227 (Miladi 1812), Hicri 1272 (Miladi 1856) tarihlerinde imzalanmış sözleşmelere atıflarda bulunması dikkate değerdir.

Osman Affan Bey “İzdivaç: Ecnebi ile İzdivaç Eden Kadınlar - Tebdil-i Tabiiyet - Hükm-ü Memnuyyet - İrs ve İntikal” başlığı ile devam ettiği makalesinde, Osmanlı Tabiiyet Kanunu’nun yedinci maddesine atıfla, yabancı bir kişi ile evlenen Osmanlı kadınının, eşinin tabiiyetini iktisap edeceğine değinmiştir. Müellif konuyla ilgili bazı problemler üzerinde durmuştur. Şöyle ki, Osmanlı tebaasından olan kadınların, yabancılar ile evlenmeleri eskiden beri yasak olan bir durumdur. Yazara göre, bu yasağa aykırı olarak yapılan evlilik, kadının tabiiyetinin değişmesi neticesini doğurmamaktadır, fakat zamanın ihtiyaçlarına karşılık vermesi amacıyla hazırlanan Tabiiyet Kanunu’nun ilgili kısmında bu konuda bir açıklamanın yer almaması, konuyu tartışmaya açık hale getirmiştir. İzdivaç ile tabiiyetin değişmesi hususu ayrıca miras ve intikale ilişkin konularda da önem arz etmiştir.

Makalenin devamında, Osmanlı tebaasından bir erkek ile evlenen yabancı kadının vatandaşlığına dair bilgiler verilmiştir. Makalede yer alan bilgiye göre, Konsoloslar Nizamnamesi’nin elli dokuzuncu maddesi hükmüne nazaran, yabancı devlet tebaasından olup da Osmanlı vatandaşı bir erkekle evlenen kadın, nikâh ile Osmanlı tabiiyetini kazanmış olur. Makalede ayrıca, Osmanlı tebaasından bir kadının, İran vatandaşı bir erkek ile evlenmesinin yasaklanmış olduğu hatırlatılarak, bu yasağa aykırı şekilde gerçekleşen bir evliliğin sonucunda tabiiyetin ne olacağı hususu da izah edilmiştir. 35’inci sayıdaki makale, yabancı ile evlenip Osmanlı tabiiyetini kaybeden kadınların, Osmanlı topraklarındaki gayrimenkullerini tasarruf edip edemeyeceklerini izah ile nihayete ermiştir.

Osman Affan Bey makalesinin devamını, aynı derginin 36’ncı sayısında “Terk-i Tabiiyet Tabiiyet Mesâilinden Mâ’ba’d: Terk-i Tabiiyetin Şeraiti - Mahmiyet-i Ecnebiye Tarihçesi - Kavânin-i Ecnebiye Ahkâmı” başlığı ile

sürdürmüştür. Yazara göre, tabiiyetin muhafazası ve terki, aslında şahsi hukuka tabi bir meseledir. Bu minvalde her fert, istediği devletin tabiiyetinde bulunma hususunda serbesttir. Fakat bu konu, bütün devletlerin hukuk sistemlerinde olduğu gibi, Osmanlı Devleti hukukunda da bazı sınırlamalara tabi tutulmuştur. Yazar Kanun'a atıf yaparak, hükümetin vatandaşlığın terkiine dair talepler hususunda da kabul veya reddetme serbestisine sahip olduğunu ifade etmiştir.

Çalışmada tabiiyetin terki hususunda bazı kötü niyetlerden söz edilmiştir. Makaleye göre, Osmanlı tebaasından olup da uluslararası bazı sözleşmeler ile yabancılara tanınan imtiyazlardan faydalanmak isteyen kişiler gözetilerek, vatandaşlığın terki konusunda talepte bulunan herkese izin verilmesi birtakım zararlı neticeler doğurmaktadır. Nitekim konsolosluklar ve elçiliklerin maiyetinde bulunan tercümanlar ve bazı memurlar hakkında yabancı devlet tebaası gibi muamelede bulunulacağı bilindiğinden, bu durumun kötü niyetli olarak kullanıldığı da ifade edilmektedir. “Mahmilik” müessesinin nasıl genişlediğine temas eden makalenin devamında da yabancı elçilikler ve konsolosluklarla Osmanlı Devleti arasında meydana gelen başka bazı anlaşmazlıklardan ve çözüm yollarından bahsedilmiştir.

Makalede, mahmilik ile ilgili sorunların çözümüne ilişkin önce 1274 tarihli bir tahrirat çıkarıldığı ve bu tahriratın yabancı devlet temsilcilerine tebliğ edildiği, bu bağlamda uluslararası sözleşmeler imzalandığı ve daha sonra “Tefrik-i Tebaa Komisyonu Nizamnamesi”nin tanzim edildiği aktarılmaktadır. Bu komisyonun vazifesi ise Osmanlı tebaasından kabul edildiği halde yabancı bir devletin vatandaşlığında olduğu iddiasında bulunan kişilerin gerçek tabiiyetlerini, mevcut sözleşme ve kanun hükümlerine göre tetkik etmek olarak belirtilmiştir. Müellif çalışmanın devamında, bu araştırmaya dair usul ve esasların ayrıntılarına değinmiştir.

Makalenin son kısmında, mukayeseli hukuktan istifade edilerek, tabiiyetin terkiine dair yabancı kanun hükümleri ele alınmıştır. Bu minvalde Fransa, İtalya, Belçika, Kolombiya, İspanya, İngiltere, Rusya, Amerika, Almanya, Avusturya ve Brezilya devletlerinin düzenlemelerine değinilmiştir.

Osman Affan Bey makalesinin son kısmını, aynı derginin 37'nci sayısında “Tabiiyet Mesâilinden Mâ'ba'd ve

Son: Bilâ-Me'zûniyyet Terk-i Tabiiyet” başlığı ile kaleme almıştır. Yazara göre, izin talebinde bulunmaksızın Osmanlı tabiiyetini terk ile yabancı bir devlet vatandaşlığını iktisap eden kişiler hakkında iki durum düşünülebilir. Birinci durum, Osmanlı vatandaşı bir kişinin, Osmanlı Devleti sınırları dâhilinde, izinsiz olarak yabancı bir devletin tabiiyetini elde edip edemeyeceğidir. İkinci durum ise Osmanlı tebaasından bir kişinin, Osmanlı Devleti sınırları haricinde, yine Osmanlı Devleti'nden izinsiz olarak yabancı bir devletin vatandaşlığını kazanması durumunda Osmanlı tabiiyetinden ıskat edilip edilmeyeceğidir. Müellif, iki durumu da değerlendirmiş ve bu konuda yetkili makamın takdir yetkisinin olduğunu ifade etmiştir. Müellif, yabancı bir devlette tabiiyet değiştiren kişinin, Osmanlı tabiiyetinin de sürmesi durumunda, bu çifte vatandaşlık sebebiyle ortaya çıkabilecek sorunları ele almıştır. Bu sorunların bilhassa Rusya ve Yunanistan ile vuku bulduğundan da söz etmiştir.

Bu son makalede, Osmanlı Devleti vatandaşı bir kimsenin, Osmanlı'dan izin almaksızın, yabancı bir devletin askeri hizmetine girmesi halinde Osmanlı tabiiyetinin düşüp düşmeyeceği konusu ele alınmıştır. Yazara göre Osmanlı Devleti bu durumda takdir yetkisine sahiptir. Ne var ki bu durumda olup da tabiiyeti ıskat olunan kişilerin, Osmanlı'ya dönüşten men edilecekleri ve ceza hukuku kapsamında cezalandırılacakları de ifade edilmiştir.

6. Sarkis Karakoç Bey'in “Tabiiyet Kanunu ve Tabiiyet Kalemi Harç Tarifesi” Adlı Eserinin Özeti

Adliye Nezareti Düstur Encümeni eski reisi ve yazıldığı dönemde İhsâiyyât ve Müdevvenât-ı Kanuniyye Müdürü olan Sarkis Karakoç 9, Miladi 1925 (Rumi 1341/Hicri 1343) yılında “Tabiiyet Kanunu ve Tabiiyet Kanunu Harç Tarifesi” adlı eserini yayımlamıştır. Çalışma, İstanbul'da Cihan Matbaası'nda basılmıştır. Kapakla birlikte toplam 33 sayfadan oluşmaktadır. Müellif, muhtelif atıflar yapmış ancak kaynakça oluşturmamıştır.

Düstûr, Külliyyât-i Kavânîn, Sicill-i Kavânîn gibi eserlerin de sahibi olan Karakoç'un gerek Osmanlı gerek Cumhuriyet dönemi kanunlarıyla ilgili derleme, inceleme ve

---

⁹ Birçok devlet hizmetinde bulunan Karakoç, eserinin yayınlandığı yıl olan 1925'te Düyûn-ı Umûmiyye İdaresi Hukuk Müşavirliği görevine atanacaktır.

araştırmalar yaptığı bilinmektedir. Tahşiyeli Kavânin'in10 ikinci cildinde yer alan bu çalışmada da genel olarak vatandaşlık hukukuna ilişkin kanunlar, irade-i seniyyeler, emirnameler, tarifeler ve anlaşmalar bir araya getirilmiştir. Bu nedenle eserin mevzuat derlemesi olduğu söylenebilir.

Eser, cumhuriyet sonrası dönemde yayımlanmış olmakla birlikte Osmanlı döneminde kabul edilen ve kitabın yayımlandığı zamanda halen yürürlükte olan mevzuat hükümlerini ihtiva etmektedir. Bu özelliği ile bir yandan Tabiiyet Kanunu'nun uygulamadaki neticeleri ile ilgili fikirler elde edilmesine katkı sağlarken öte yandan geçiş dönemine münhasır değerlendirmeler ihtiva etmektedir. Eserde, 4.6.1928 tarih ve 904 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanan 1312 sayılı Türk Vatandaşlığı Kanunull yrrlge girinceye kadar Tabiiyet Kanunnamesi ve eklerinin nasıl yürürlükte olacağı ve uygulanacağı ile ilgili önemli bilgilere rastlamak mümkündür. Örneğin müellif, Tabiiyet Kanunnamesi'nin ikinci maddesinin, 1924 Anayasası'nın seksen sekizinci maddesi ile feshedildiğini aktarmıştır.

Eser, Lozan Antlaşması ile Tabiiyet Kanunnamesi'ni ilişkilendirerek açıklamalar getirmektedir. Ayrıca Kanunname'deki maddelerin uygulanmasıyla alakalı tahrirat, emirname gibi düzenlemelere değinilmektedir. Bu bağlamda çalışmanın, bir yandan tabiiyet ile ilgili uluslararası akitlere öte yandan ikincil mevzuata yer vermesi kıymetlidir.

Çalışmada genel olarak üç bölümün yer aldığı; ilk bölümde Tabiiyet Kanunu'na, ikinci bölümde Tabiiyet Kalem Harç Tarifesi'ne, üçüncü bölümde ise Umur-ı Hukukiyye-i Muhtelite'ye ilişkin düzenlemelere yer verdiği görülmektedir. Eserin asıl ve ilk kısmını, yirmi dört sayfadan oluşan Tabiiyet Kanunu'na ilişkin yasal düzenlemeler oluşturmaktadır. Bu bağlamda Karakoç, çalışmasının ilk iki sayfasında "mukaddime" başlığı ile Tabiiyet Kanunu'na ilişkin hangi yasal düzenlemelere yer verdiğini ortaya koymuştur. Her ne kadar bu sayfalar "mukaddime" başlığını taşısa da burada bir "giriş" yazısından çok "içindekiler" bölümünün

¹⁰ Tahşiyeli Kavânini çeşitli kanun derlemelerinin bir araya getirildiği Karakoç'ya ait bir çalışmadır. Birinci cildinde Usul-i Muhakemât-ı şer'iyye, Arazi, Tapu, Emvâl-i Gayr-ı Menkule, Sulh Hâkimleri Mevzuatı; ikinci cildinde ise Tabiiyet Kanunu, Matbuat, Matbaalar, Hakk-ı Telif, Cemiyetler, Ebniye, Ebniye-i Emiriyye ve Vakfiye, İstimlak, Orman, Meâdin, Taş Ocakları, İcâr-ı Akâr, Sknâ, Asâr-ı Atıka mevzuatı toplanmıştır.

¹¹ İşbu kanunun 15'inci maddesinde "23 Mayıs 1927 tarih ve 1041 numaralı kanun ahkâmı müstesna olmak üzere işbu kanuna muğayir bilcümle ahkâm mlgadır" hükmü amirdir.

varlığından bahsedilebilir. Aslında bu içindekiler kısmından da Karakoç Sarkis'in eserinin bir mevzuat derlemesi olduğu anlaşılabilir. Bununla birlikte yazarın, Tabiiyet Kanunu maddelerinin her biri hakkında getirilen düzenlemelere, bu hükümlere yapılmış olan ekleme ve değişiklikleri izah ederek yer vermiş olması, bu çalışmayı uygulayıcılar nezdinde kıymetli kılmıştır. Eserde, Vatandaşlık Hukuku'na dair yalnızca kanun ve nizamnamelere değinilmemiş; emirname, irade-i seniyye, tahrirat-ı adliye, tahrirat-ı umumiyye, Şûrâ-yı Devlet kararları ve hatta uluslararası anlaşmalara da yer verilmiştir.

Çalışmanın ikinci kısmında, Tabiiyet Kalemi Harç Tarifesi'ne ilişkin düzenlemeler 25. sayfada "mukaddime" başlığı ile yalnızca sayılmıştır. Daha sonra 26 ve 27. sayfalarda harç tarifesi tablo şeklinde gösterilmiştir.

Üçüncü kısım diyebileceğimiz 28 ve devam eden sayfalarda ise Umur-ı Hukukiyye-i Muhtelite mevzuatı ve harç tarifesi konu edilmiştir.

Karakoç'un bu kapsamlı çalışmasında yer verdiği mevzuat başlıkları şu şekildedir:

- Tabiiyet-i Osmâniyye Kanunnamesi
- Tabiiyet-i Osmâniyye Kanunnamesi'ne Müzeyyel Mevâd Hakkında İrade-i Seniyye
- Tabiiyet-i Osmâniyye Kanunu'nun 6'ncı Maddesine Müzeyyel 3 Nisan 1333 Tarihli Fıkarât-ı Kanuniyyenin Suver-i Tatbikiyyesi Hakkında Talimatname
- Bilâ-Me'zûniyyet Tabiiyet-i Osmâniyye'yi Terk Edenler Hakkında İttihaz Edilen Usule Dair Sefaret-i Ecnebiyye Gönderilen Müzekkere
- Tabiiyet Kanunnamesi'ni Müfessir Emirname-i Sâmi
- Ecnebi ile İzdivaç Eden Osmanlı Kadınların Ruhsat-ı Resmîye İstihsâline Mecbur Olmaksızın Zevçlerinin Mensup Oldukları Devlet Tebaasından Addolunacakları ve Tebaa-i Osmâniyye'den Bir Şahsın Vefatında Tebaa-i Ecnebiyeden Olan Evlat ve Akrabasının Hakk-ı İntikal ve Veraseti Olamayacağı Hakkında Tahrirat-ı Adliye
- Tebdil-i Tabiiyet Etmek İsteyenlere Verilecek Me'zûniyyetin Fî-Mâ'ba'd Memalik-i Şâhâne'ye Avdet Etmekle Şartıyla İtası Hakkında Şûrâ-yı Devlet Kararı
- Ecnebi ile İzdivaç Eden Osmanlı Kadınların Usulü Dairesinde Resmen Tebdil-i Tabiiyet Etmemiş Addolunacakları ve Bunların Vefatı Halinde Osmanlı

Veresesinin Şer'an Hukuk-ı İrsiyyeden Mahrumiyetleri Hakkında Tahrirat-ı Adliye

- Tebaa-i Osmâniyye'den Olup Tabiiyet Kanunu'nun Neşrinden Sonra Ecnebi ile İzdivaç Eden Kadınların Vefatında Ecnebi Olan Veresesinin Hukuk-ı İrsiyyesi ve O Bapta Konsolatolarından Verilecek İlmühaberlerin İtibarı Hakkında İrade-i Seniyyeyi Mübelliğ Tahrirat-ı Meşihat Penâhi
- Bilâ-Me'zûniyet Tebdil-i Tabiiyet Etmelerinden Dolayı Tabiiyetleri Iskat Edilenlerin Emval ve Emlaki Hakkında Olunacak Muameleye Dair Tahrirat-ı Umumiyye-i Adliye
- Tabiiyet Kalemi Harç Tarifesi
- Tabiiyet Kalemince İstifası Lazım Gelen Harçları Mübeyyen Tarife-i Muadile
- Umur-ı Hukukiyye-i Muhtelite Kalemince Tasdik Olunacak Evrakta 40 Kuruşluk Yerine 50 Kuruşluk Harç Tasdik Pulu İlsâkı Hakkında İrade-i Seniyye
- Umur-ı Hukukiyye-i Muhtelite İdaresince İcra Olunan Tasdik Muamelatına Tevfikân Kaleme Alınıp Vilâyâta da Teşmil Olunan Tarifname
- Umur-ı Hukukiyye Harçları Tarifesi

7. Abdurrahman Adil Bey'in "Mübadiller ve Tabiiyet Meselesi: Memalik-i Ecnebiyede İkamet Eden ve Mübadil Sayılan Türkler, Türk Konsoloslarınca Vatandaş Tanınacaklar" Makalesinin Özeti

Abdurrahman Adil Bey tarafından yazılan makale, Rumi Mart 1341 (Miladi Mart 1925) yılında Hâdisât-ı Hukûkiyye ve Tarihiye Dergisi'nde yayınlanmıştır. Tek sayfadan oluşan makalede, atıf ve kaynakça yoktur.

Makale, Türk vatandaşı olan Rumlar ile Yunan vatandaşı olan Türklerin vatandaşlıklarının değişimi hakkında mütekabiliyet esasına göre alınan bir karardan bahsederek başlamaktadır. Buna göre ülkeyi terk eden ve kara suları dâhilinde mensup olacağı devletin gemisine binenler, derhal yeni vatandaşlıklarına girmiş kabul edileceklerdir. Çalışmada yabancı ülkelerde bulunan Türk ve Rumların karşılaştıkları zorlukların aşılması için yabancı ülkelerde bulunan Türklerin, Türk devletinin konsolosluklarına müracaatla da Türk vatandaşlığına geçmelerinin mümkün olabileceği yazılıdır.

Türkiye'den ayrılmış olan yerlerde yaşayan kişilerin pasaport işlemleri ile ilgili bir talimatname hazırlandığından bahsedilen makalede, talimatnameye göre Mısır'da yaşayan kişiler için şimdilik bir seçim hakkı olmadığı ifade edilmiştir. 1914 yılından itibaren Türkiye'ye gelmiş olmakla beraber nüfus sicillerine kayıt olmayanlar hakkında devletler genel hukuku çerçevesinde muamele edileceği bilgisi ile makale bitirilmiştir.

Ç. GENEL DEĞERLENDİRME VE TEŞEKKÜR

Eserler genel olarak değerlendirildiğinde, tabiiyet mevzusunun Osmanlı Devleti için üzerinde hassasiyetle durulması gereken bir konu olduğu ifade edilebilir. Çalışmalar, konuyu önemli kılan iki temel gerekçenin olduğunu ortaya koymaktadır. Bunlar, içerisinde bulunan uluslararası konjektür ve ülkenin kendi iç dinamikleridir.

Tabiiyet konusunun uluslararası boyutu da iki temel bakış açısı ile izah edilebilir. Bunlardan ilki konunun milletlerarası siyasi bir argüman olarak ele alınması, diğeri ise pratik ihtiyaçların mevcudiyetidir. Gerek kanunname hükmü ve ikincil mevzuatta, gerekse bu çalışmada yer alan eserlerde, tabiiyet kavramının uluslararası ilişkilerden ziyadesiyle etkilendiği görülmektedir. Hele ki, tarihi açıdan bakıldığında Osmanlı Devleti'nin yıkılması evresinde, tabiiyet meselesinin daha da önem kazandığı söylenebilir. Zira bu dönemde, 'Osmanlı'daki Hristiyanların tehlikede olduğu' iddialarıyla İngiltere, Fransa, Avusturya, Prusya ve Rusya tarafından Suriye'ye asker çıkartılması için 1860 yılında Paris Anlaşması imzalanmış, 1862 yılında Belgrad'da, 1866 yılında Girit'te, 1875 yılında Hersek'te, 1876'da Bulgaristan'da isyanlar çıkmış, 1876 yılında Rusya ile savaşmış, 1881 yılında Fransızlar Tunus'u, 1882 yılında İngilizler Mısır'ı işgal etmiş, 1897 yılında Yunanistan ile siyasi bağ kopmuş, 1908 yılında Bosna Hersek Avusturya'ya ilhak edilmiş, 1911 yılında Trablusgarp ve Bingazi İtalyanlarca işgal edilmiş, 1912 yılında Balkan savaşı çıkmış, akabinde dünya savaşına girilmiş, 1916'da Hicaz ve Mekke, 1917'de Bağdat ve Filistin, 1918'de Şam ve Halep elden çıkmış, aynı yıl Mondros Mütarekesi imzalanmış, ardından kurtuluş mücadelesi başlamış ve 1923'te Cumhuriyetin ile yeni devletimiz kurulmuştur. Osmanlı tabiiyet hukukuna ilişkin tahliller, bu siyasi gelişmeler göz ardı edilerek yapılmamalıdır.

Dönemin uluslararası ilişkileri, Osmanlı Devleti'ne her alanda baskının mevcut olmasına neden olmuştur. Uluslararası toplumun, vatandaşlık hususunda Osmanlı Devleti'ne yönelttiği baskı, esasında devletin klasik dönemde uyguladığı millet sistemi ile ilişkilendirilebilir. Bilindiği üzere millet sistemi ile Osmanlı Devleti'nde yaşayan gayrimüslimler kendi dillerini, dinlerini (mezheplerini), kültürlerini uzun yıllarca korumuş, kısmi yargı özerkliğine ve yönetimine sahip olmuşlardır. Devlet ne klasik dönemde ne de daha sonrasında asimilasyonu siyasi bir araç olarak kullanmamıştır.

Milliyetçilik akımının ve ulus devlet anlayışının dünya siyasetinde yer almasından üç kıtada toprak sahibi olan, Yunan, Ermeni, Sırp, Arap, Boşnak, Bulgar gibi çok sayıda milletten tebaası bulunan Osmanlı Devleti'nin etkilenmemesi mümkün değildi. Ayrıca devletin askeri, ekonomik, ilmi ve benzeri alanlarda çağdaş gelişmeleri takip edememesi de zimmilerin yüzlerini Batı'ya dönmelerine neden olmuştur. Batı ise aynı ve daha fazla gerekçe ile zimmilere sahip çıkmıştır. Kapitülasyonlar ve sonrasında muhtelif ülkeler ile imzalanan ve zimmilere imtiyaz sağlayan akitler, Batı'nın zimmilerle kurduğu bu bağı siyasi ve hukuki açıdan perçinlemiştir. Bu karşılıklı fikir birliği Tanzimat sonrasında kendisini "mahmilik" müessesesi ile göstermiştir. Devletin, kendi topraklarında ikamet ettiği halde tebaası olmayan, yabancı bir devletin hukuki, siyasi, ekonomik korumasından ve imtiyazlardan istifade eden bu kişiler hakkında hukuki alt yapıyı oluşturması gerekmiştir. Ayrıca klasik dönemde görülen "müstemenlik" mefhumunun dışında, Osmanlı tebaasından olanların başka ülke vatandaşlığına geçtiklerini iddia etmeleri, bu iddialarına rağmen bu kişilerin Osmanlı Devleti'nde yaşamlarını sürdürmeleri, çeşitli uluslararası sorunlara neden olmuştur. Bu uluslararası ve siyasi konjonktür, kendisini Tabiiyet Kanunnamesi'nde de hissettirmiştir. Kanunname'nin çıkmasının hemen ardından Batılı devletler, özellikle beşinci maddeye işaret ederek, Tabiiyet Kanunnamesi'nin imtiyazlara zarar vereceği yönünde beyanlarda bulunmuşlardır. Osmanlı Devleti ise şerhlerde ve eserlerde zikredilen Emirname ile Kanunname'nin geçmişe yürümeyeceğini belirterek bu iddiaları savuşturmaya çalışmıştır. Aynı şekilde dokuzuncu madde ile Osmanlı'da yaşayıp başka ülke vatandaşı olduğunu iddia edenlerle ilgili sorun da çözülmeye çalışılmıştır. Öte yandan iki ve üçüncü maddenin imkân sağladığı vatandaşlık

kazanma yöntemlerinde ihtiyaç duyulan rüşt yaşının belirlenmesinde tatbik edilecek hukukun tespiti gibi uygulamaya yönelik sorunlarda da uluslararası ilişkiler, önemli bir faktör olarak önümüzde durmaktadır.

Ülkenin iç dinamiklerinin de tabiiyet konusuna önemli bir etkisi olmuştur. Bu bağlamda Osmanlı Devleti açısından tabiiyet mefhumunu hassas kılan mühim faktör, dünyadaki Müslüman toplumdur. Zira Halifeliği bünyesinde bulunduran, yüzlerce yıl İslam'ı koruyan ve etkinliğini artıran bir devletin, oluşturmak istediği vatandaşlık sisteminde, ülkesi dışındaki Müslümanları göz ardı etmesi mümkün olmazdı. Kanunname'de açıkça zikredilmese dahi, istisnai yoldan tabiiyete müsaade eden dördüncü maddenin anılan kesime hitap ettiği düşünülebilir. Nitekim farklı bakış açıları olmakla birlikte şerh ve eserler de bu düşünceyi teyit etmektedir. Ayrıca müelliflerin Kanunname maddelerinin İslam hukukuna uygunluğunu ifade edici yorumları da ülkenin içinde bulunduğu kendine has düalist yapıya işaret etmektedir. Bununla birlikte İran tebaası ile olan izdivaçların yasak olmasına rağmen uygulanması, yabancı ile evlenip Osmanlı tabiiyetini kaybeden kadınların Osmanlı topraklarındaki gayrimenkullerini tasarruf edip edemeyeceği ile ilgili sorunlar ülkenin iç dinamiklerinden kaynaklanan gelişmelerdir. Kanunnameler, ikincil mevzuat ve tahlillerde bu durumun etkilerini görmek mümkündür.

Müelliflerin Fransa'dan Lüksemburg'a, Rusya'dan Finlandiya'ya hemen hemen çoğu Avrupa ülkesini ve yine Brezilya, Kolombiya, Kanada, Dominik, Kosta Rika, Peru, Guatemala, Meksika, Paraguay, Uruguay, Venezüella, Çin, Japonya ve İran gibi dünyanın birçok ülkesini araştırmaları, mukayese etmeleri ve tespit ettikleri sorunlara ilişkin somut "norm önerileri" de dâhil olmak üzere alternatif çözümler sunmaları, konuyla ilgili tarihi gelişmelere vakıf olmaları, konuyu farazi ve somut örnekler vererek işlemeleri, Osmanlı aydınının ilmi hassasiyetini göstermesi açısından önemli verilerdir. Ayrıca yazarların ağırlıklı olarak Avrupa ülkelerini değerlendirdikleri söylenmelidir. Kanaatimizce, Avrupa'ya odaklanılmasını, Batı'ya olan hayranlıktan ziyade, içinde bulunulan koşulların devleti ve aydınları oraya yönlendirmesiyle ilişkilendirmek gerekir. Zira kapitülasyonlar, imtiyaz sözleşmeleri, mahmiliyet müessesesi Uzak Doğu veya Amerika kıtasındaki ülkelerden ziyade,

muhtelif Avrupa ülkeleri ve/veya temsilcilikleri ile olan ilişkilerden kaynaklanmaktadır.

Sonuç olarak eserler bize, Tabiiyet Kanunnamesi'nin, kanun yapım tekniği açısından modern tarzda hazırlanmış yerli bir düzenleme olduğuna ilişkin önemli ipuçları vermektedir. Zira eserler, kanunnamenin hazırlanışında, Osmanlı Devleti'nin kendi ihtiyaçlarının ve içerisinde bulunduğu hukuki-siyasi durumun etkili olduğunu göstermektedir. Çalışmalar, Tabiiyet Hukuku'nun uluslararası ilişkiler göz ardı edilerek oluşturulamayacağını, vatandaşların kendi ülkesine olan maddi ve özellikle manevi bağının sıkı tutulması gerekliliğini ortaya koymaktadır. Ayrıca eserlerde, hem teorisyen hem de uygulayıcı pozisyonunda bulunan hukukçuların mukayeseli hukuktan ziyadesiyle yararlanmaları, mevzunun tarihi dinamiklerine vakıf olmaları ve sorunlara ilişkin sadece eleştiride bulunmayıp somut çözüm önerileri sunmaları gerektiği anlaşılmaktadır.

Bilimsel çalışmalar, içerdikleri bilgiler kadar umuma kazandırılışları ile de değerlendirilmektedir. Rastlanılacak hataların anlayışla karşılanacağını ümit ederek, Osmanlı Tabiiyet Hukuku'na ve Türk Vatandaşlık Hukuku'na ufak da olsa katkı sağlamasını umduğumuz bu çalışmanın, devletimizin en önemli organlarından olan Adalet Bakanlığınca sahiplenilmesi ve basılmasının mutluluğunu ve gururunu yaşıyoruz. Bu nedenle en başta Adalet Bakanımız Abdulhamit GÜL'e, Bakan Yardımcımız ve Adalet Bakanlığı Yayın Danışma Kurulu Başkanı Hasan YILMAZ'a, Yayın Kurulu üyelerine, kendisinden çok şey öğrendiğim, ufkumuzu ve önümüzü açan dekanım Prof. Dr. M. Fatih UŞAN'a, Prof. Dr. Muharrem ÖZEN'e, Prof. Dr. Olgun DEĞİRMENCİ'ye, Dr. Öğretim Üyesi Cem Duran UZUN'a, Adalet Bakanlığı Eğitim Dairesi Başkanı İbrahim ŞAHİN'e, Hukuk İşleri Genel Müdürlüğü Daire Başkanı Cengiz ÖZEL'e, Mevzuat Genel Müdürlüğü Daire Başkanı Ahmet ÜSTÜNBAŞ'a, Personel Genel Müdürlüğü Tetkik Hâkimi Dr. Berat DUMAN'a özellikle hukuk tarihi ve hukuk felsefesine verdiği önemi her vakit dile getiren, Eğitim Dairesi Başkanlığı Daire Başkanı Murat EROL'a, çalışmanın özünü oluşturan transliterasyonu gerçekleştirerek çok ciddi emek ve gayret sarf eden, kürsüdaşlarım Araştırma Görevlileri Abdullah Vefa KARATAŞ'a, Semra Betül DOĞANGÜZEL'e, Betül ARGUNHAN'a, Betül KAYAR'a, Harun KARAKAYA'ya, Merve

Nur ÖZTÜRK'e, Alpaslan BALCI'ya ve kıymetli ailelerimize en derin şükran ve saygılarımı sunarım.

Doç. Dr. Ahmet KILINÇ
Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi
Hukuk Fakültesi
Hukuk Tarihi Anabilim Dalı Başkanı
Editör

I. ŞERH-İ KANUN-İ TABİİYET

Yazar
Nazif SURŪRİ

Transliterasyon Yapanlar
Harun KARAKAYA¹, Abdullah Vefa KARATAŐ²,
BetŪl ARGUNHAN³, BetŪl KAYAR⁴,
Semra BetŪl DOŐANGŪZEL⁵, Merve Nur ŐZTŪRK⁶

---

¹ AraŐtırma Gŵrevlisi, Bozok Ūniversitesi Hukuk FakŪltesi Hukuk Tarihi Anabilim Dalı, iur.harun@gmail.com.tr, ORCID ID: 0000-0003-2626-1842.

² AraŐtırma Gŵrevlisi, Ankara Yıldırım Beyazıt Ūniversitesi Hukuk FakŪltesi, Hukuk Tarihi Anabilim Dalı, akaratas@ybu.edu.tr, ORCID ID: 0000-0001-5026-6286.

³ AraŐtırma Gŵrevlisi, Ankara Yıldırım Beyazıt Ūniversitesi Hukuk FakŪltesi, Hukuk Tarihi Anabilim Dalı, baslan@ybu.edu.tr, ORCID ID: 0000-0002-2637-9376.

⁴ AraŐtırma Gŵrevlisi, Ondokuz Mayıs Ūniversitesi Ali Fuad BaŐgil Hukuk FakŪltesi, Hukuk Tarihi Anabilim Dalı, betul.kayar@omu.edu.tr, ORCID ID: 0000-0002-0640-0457.

⁵ AraŐtırma Gŵrevlisi, Ankara Yıldırım Beyazıt Ūniversitesi Hukuk FakŪltesi, Hukuk Tarihi Anabilim Dalı, sbdoganguzel@ybu.edu.tr, ORCID-id: 0000-0001-5026-6286.

⁶ AraŐtırma Gŵrevlisi, Bolu Abant İzzet Baysal Ūniversitesi Hukuk FakŪltesi, Hukuk Tarihi Anabilim Dalı, mervenur.k@hotmail.com, ORCID ID: 0000-0002-3998-3716.

ŞERH-İ KANUN-İ TABİİYET

Eser

Şûrâ-yı Devlet Tanzimat Dairesi Azasından NAZÎF SURÛRÎ

Maârif Nezaret-i Celîlesi'nin fi 12 Rebîü'l-âhır sene 1324 ve fi
22 Mayıs sene 1322 tarihli ve 71/1968 numaralı
ruhsatnamesiyle tab' olunmuştur.

İSTANBUL

A. Asaduryan Şirket-i Mürettibiyye Matbaası Bâbîâli
Caddesinde Numara 52

1324 [s. 1]*

---

* Ç.N.: Çalışmanın orijinal halindeki sayfa numarasıdır.

Saye-i âsmân-paye-i hazret-i hilafet-penâhîde azasından bulunduğum Şûrâ-yı Devlet Tanzimat Dairesinde Tabiiyet Kanunu'na ait mesâil hakkında câ-be-câ icra kılınan tefsirât ve tetkikat münasebetiyle çakerlerince hissedilen lüzuma mebni kaleme alınan işbu eser şimdiye kadar vaz-ı destgâh-ı tab ve temsil olunan âsâr-ı naçizaneme zamîme olmuş ve hasılatı Dârü'l-Hayr-ı Âli'ye mahsus bulunmak üzere saha-i intişâra takdim ve dâima vird-i lisan-ı memlûkiyyetim olan da'avât-ı mefrûza-i cenâb-ı zıllullâhî bu vesile-i cemile ile de ber-âverde-i zebân-ı tazim kılınmıştır.

Nazîf Surûrî [s.2]

TABIİYET KANUNNAME-İ HÜMAYUNU

(Birinci Madde)

Vâlideyni veyahut yalnız vâlidî tabiiyet-i Devlet-i Aliyye'de bulunduğu halde tevellüt eden eşhas Devlet-i Aliyye tebaasından ma'düddür.

Şerh

Kanunname-i Hümayun'un bu maddesi tabiiyet hakkındaki ahkâm-ı fikhiyyeye muvafıktır. Fıkh-ı şerif âmme-i sekene-i dâr-ı İslamı tebaa-i asliyye-i devletten addetmiş hatta memalik-i İslamiyye'ye hariçten gelecek ecnebilere müste'men namıyla yâd edip bir sene ikametten sonra onları da ehl-i zimmetten addeylemiştir.

Fakat temdîd-i ikamet için kendileriyle muâhede olunan düvel-i ecnebiye tebaasına tabiiyet-i asliyyelerinde tanımak müsaadesini bî-dirig buyurmuştur. Binaenaleyh işbu birinci madde mücibince gerek ehl-i dârın ve gerek ehl-i zimmetin cümlesi ve onlardan tevellüt edecek eşhasın kâffesi Osmanlıdır.

Salтанat-ı Seniyye tetkik ve tayin-i tabiiyet emrinde tabiiyet-i vâlideyne nazar esasını iltizam eylemiş ve nitekim düvel-i ma'rûfenin [s.3] ekseri bunu kabul etmiş ve ahkâm-ı münife-i fikhiyye dahi o merkezde bulunmuştur. Devlet-i Aliyye-i Osmâniyye gibi devletlerin ekserisi tarafından tabiiyet-i vâlideyne nazar esasının kabulü başlıca kavânîn-i asliyye ve hukuk-ı tabiiyyeye ittibâ'dan nâşîdir. Evlat pederin fer'i olduğu ve beynerinde hukuk-ı irsiye cari bulunduğu cihetle tabiiyetlerinin ittihâdı aralarında müşkülât-ı hukukiyye hudûsunu mânidir.

Nevzatın doğduğu memleket tebaasından addedilmesi bazı ahvalde vâlideyni ile ihtilâfâtı müeddî olup mesela müsâfereten Fransa'da bulunan bir Alman'ın orada tevellüt eden çocuğunun mahall-i veladet itibariyle Fransalı addi vâlid ve mevludun başka başka tabiiyetlerde bulunmalarını bi't-tab' yekdiğerine mübâyin kavânîn ve nizâmâta ittibâ'larını bâdî olur, bu ise beyne'l-'âilât ve hatta beyne'l-hükûmât müstelzim-i envâ-ı müşkülâttır. Binâberin nesil itibariyle tayin-i tabiiyet olunması pek tabii ve müsibdir.